

KÜRESEL REKABETİN MERKEZİNDEKİ AFRIKA'DA KALKINMA DİNAMİKLERİ

İAÜ AFRIKA UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ TARAFINDAN
6 MAYIS 2015 TARİHİNDE DÜZENLENEN
ULUSLARARASI AFRIKA KONFERANSI SONUÇ RAPORU

Hazırlayan

Bahar Kavala, İAÜ Afrika Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdür Yardımcısı

Redaksiyon

Prof. Dr. Ahmet Sedat Aybar, İAÜ İİBF Ekonomi ve Finans Bölüm Başkanı

Hazırlayan

Bahar Dilşâ Kavala

Redaksiyon

Prof. Dr. Sedat Aybar

Kitap Tasarımı

İstanbul Aydın Üniversitesi
Görsel Tasarım Birimi

Baskı ve Cilt

Fabrika Basım ve Tic. Ltd. Şti.
Göztepe Mah. İnönü Cad. No:74/A
34214 Mahmutbey – Bağcılar / İSTANBUL
Tel : 0212 294 38 00

ISBN

978-605-4303-44-1

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi

Bu kitabın tamamının ya da bir kısmının, kitabı yayımlayan şirketin önceden izni olmaksızın elektronik, mekanik fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Bu kitabın tüm hakları **İstanbul Aydın Üniversitesi**'ne aittir.

İÇERİK TABLOSU

ÖNSÖZ	5
YÖNETİCİ ÖZETİ	7
BÖLÜM 1: Küresel ve Yükselen Güçlerin Afrika Politikaları	19
<i>Afrika'da Güvenlik Sorunları ve Küresel Güçlerin Rolü</i>	19
<i>Yükselen Güçlerin Afrika Politikaları</i>	22
<i>Kalkınma Müdahalelerinde Sistem Yaklaşımı</i>	29
BÖLÜM 2: Afrika Ekonomileri ve Kalkınma	33
<i>Afrika'da Ekonomik Büyüme</i>	33
<i>Afrika'da Yapısal Değişim ve Ekonomik Dönüşüm</i>	34
<i>Afrika'da Kalkınma Yardımlarının Ekonomik Dönüşümdeki Rolü</i>	37
<i>Ekonomik Dönüşüm ve Sanayileşmede Dış Yatırımların Rolü</i>	40
<i>Afrika'da Yatırım Kararını Belirleyen Faktörler</i>	41
<i>Afrika'da Yolsuzlukla Mücadele ve Yatırımların Denetlenmesinde</i>	
<i>STK'ların Artan Rolü</i>	43
BÖLÜM 3: Afrika'da Demokrasi ve Yönetişim	45
<i>Yönetişim Kavramı</i>	45
<i>Afrika'da Kalkınma'nın Önündeki Engeller</i>	46
<i>Afrika'da Yönetişim</i>	49
<i>Yönetişim, Barış ve Kalkınma İlişkisi</i>	50
<i>Yönetişim, Demokrasi ve Kalkınma İlişkisi</i>	51
KONFERANS KONUŞMACILARI	53
KONFERANS DÜZENLEYİCİSİ	55

ÖNSÖZ

Dünyanın en hızlı büyüyen on ekonomisinden altısının yer aldığı, Asya Pasifik dışında %5 üzerinde büyümenin beklendiği tek bölge olan, yeni petrol, doğalgaz ve maden keşifleri ile tarımsal üretimin de etkisiyle yatırımların 2014 yılında 80 milyar doları aştığı bir kıta Afrika. 21. yüzyılın sonunda dünya nüfusunun %40'ına ev sahipliği yapması beklenen kıta, demografik açıdan da dünyanın yükselen bölgesi. Afrika'nın halihazırda 300 milyon olan ve hızla büyüyen orta sınıfıyla yalnızca yatırım destinasyonu olarak değil, bir tüketici pazarı olarak da önemi hızla artıyor.

Ancak madalyonun diğer tarafında yakalanan ekonomik büyümenin nüfus artışına yeterli gelmediği, halihazırda mevcut siyasi istikrarsızlık ve kalkınma problemlerinden kaynaklı göç eğilimlerinin dünyanın gündeminde yer aldığı, toplumsal ve cinsiyet eşitliği, sağlık sistemleri, güvenlik, kalkınma, finansman ve liderlik gibi konularda halledilmesi gereken sorunların bulunduğu bir Afrika var karşımızda. Tüm bu sıkıntılara rağmen ticaret, yatırım ve müteahhitlik hizmetleri alanlarında önemli fırsatlar barındıran Afrika'da, Avrupa ülkeleri başta olmak üzere gelişmiş ülkeler ve giderek artan oranda Çin gibi yükselen ülkelerin önemli bir mevcudiyeti bulunuyor. Bu ülkeler arasında son on yılda, Türkiye'nin de kıtada bir aktör olarak ortaya çıkışının gerçek bir başarı öyküsü olduğu kanaatindeyim.

Osmanlı döneminde Afrika ile ilkeli bir tarihi geçmişe dayanan ilişkilerimiz yüzyıllar öncesine uzanmakla birlikte maalesef hem Soğuk Savaş konjonktürü hem de siyasi ve ekonomik imkanlarımızın el vermeyişi gibi nedenlerle uzun bir süre alt seviyelerde seyretti. Bununla birlikte 2000'li yılların başında hız kazanan Afrika'ya açılım politikamız sonucunda ticaret hacmimiz, kıtada üstlenilen müteahhitlik projeleri ve yatırımlarımız hızla artış gösterdi. Afrika ülkeleriyle artan ilişkilerimiz yalnızca ekonomik alanla sınırlı kalmayıp siyasi diyalog mekanizmalarından, insani yardım ve eğitim faaliyetlerine kadar pek çok alanda önemli ilerlemeler kaydedildi. Bu süre zarfında Afrika'daki Büyükelçiliklerimizin sayısı 39'a ulaşırken, Afrika 2013 yılında 782 milyon dolar resmi kalkınma yardımıyla Türkiye'nin en çok yardım yaptığı ikinci bölge oldu. Son 10 yılda ise Türkiye'de eğitim gören Afrikalı öğrenci sayısı 10 kat artarak 3000'in üzerinde bir rakama ulaştı. Yalnızca Üniversitemiz bünyesinde halihazırda Afrika ülkelerinden 365 öğrenci eğitim görüyor.

Afrika kıtasının dünya konjonktüründe artan önemi ve ülkemizin kıtada değişen pozisyonu nedeniyle Afrika ülkelerinin mevcut ekonomik ve politik yapılarına ilişkin akademik çalışmaların artırılması; artan ve yoğunlaşan ilişkilerimizin sağlam ve sürdürülebilir bir zemine oturtulabilmesi için Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında daha sıkı akademik ilişkiler kurulması ve mühendislik, sağlık bilimleri, uluslararası ilişkiler, tarih, siyaset, ekonomi, kültür ve sosyoloji alanlarında ortak akademik çalışmaların yürütülmesinin büyük önem taşıdığına inanıyorum.

Ayrıca bu konuların akademik çalışmaların yanında üniversite, sivil toplum kuruluşları, kamu kurum ve kuruluşları ile iş dünyasını biraraya getirecek platformlarda da tartışılması, politika tavsiyeleri üretilmesi gerekiyor. Bu ihtiyaçtan hareketle İstanbul Aydın Üniversitesi olarak Dışişleri Bakanlığımız ve Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu'nun destekleriyle, Afrika'daki uluslararası aktörlerin faaliyetlerinin mevcut siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlara etkilerinden, kalkınma ile demokratik yönetişimde katedilen mesafeye kadar Afrika'nın gündeminde ve uluslararası gündemde yer alan konuların çeşitli boyutlarıyla tartışılmasına olanak sağlayan bu Konferansa evsahipliği yapmış olmaktan büyük bir gurur duyduğumuzu ifade ederken bu Sonuç Raporunun kıta ile ilgili önümüzdeki dönemde gerçekleştirilecek çalışmalara ışık tutmasını temenni ediyorum.

Dr. Mustafa Aydın

*İstanbul Aydın Üniversitesi
Mütevelli Heyet Başkanı*

YÖNETİCİ ÖZETİ

Afrika kıtası geçmiş trajik deneyimlerine rağmen son 10 yıllık süre zarfında dünyanın en hızlı büyüyen on ekonomisinden altısını barındıran kıta olmuştur. Önemizdeki yıllarda ise Asya Pasifik dışındaki bölgeler arasında yüzde beş'in üzerinde büyümenin beklendiğı tek kıtadır. Bu iktisadi hızlı büyümenin yanısıra yeni petrol, doğalgaz ve maden kaynaklarının keşifleri de kıtanın küresel düzenindeki önemini arttırmıştır. İktisadi büyümedeki hız, kıtada kalıcılaşan demokrasi ve iyi yönetim bilinci ve bunlara bağılı olarak kaydedilen istikrarlı siyasi ortam, Afrika kıtasının küresel pazarlarda cazibesini de arttırmıştır. Bu yüzden, bağımsızlık sonrasında da süregiden, sömürge döneminin geleneksel ticaret ve kalkınma ortakları Batı Avrupa ölkelerine ek olarak, ABD ve Kanada'nın da kıtaya olan ilgisi artmıştır. Son yirmi yılda ise ticaret, yatırım ve diğler stratejik ilişkilerde ön plana çıkan ölkeler arasında Çin, Brezilya, Rusya ve Hindistan yer almıştır. Son on yılda ise Güney Kore, İran, Malezya gibi ölkelerle birlikte Türkiye'nin de imalat sanayi, tarım, inşaat ve doğal kaynaklar gibi alanlarda Afrika'da yoğun ekonomik faaliyetler içine girdiğı gözlenmektedir. Bu gelişmeler ışığında, 2014 yılı itibarıyla Afrika kıtasına yönelen portföy ve doğrudan yabancı yatırımlar 84,3 milyar dolara ulaşmış, kıtanın toplam ticaret hacmi ise 1.2 trilyon dolar olmuştur.

Bu bağlamda yanıtlanması gereken soru şudur: küresel ve yükselen güçlerin Afrika kıtasına artan ilgisi yapısal ve sürdürülebilir bir ekonomik dönüşüm ile yönetim ve demokrasi alanında atılan sağlam ve kalıcı temellere dayanmakta mıdır?

İstanbul Aydın Üniversitesi, Afrika Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından 6 Mayıs 2015 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen Uluslararası Afrika Konferansı'nda bu sorunun yanıtı aranmış; konusunda uzman yerli ve yabancı akademisyenler, devlet adamları ve bürokratlar ile iş dünyası temsilcileri Afrika'ya yönelik küresel ve yükselen güçlerin artan ilgisini ekonomik büyüme ve kalkınma ile demokrasi ve yönetim uygulamaları arasındaki etkileşim ve bu etkileşimin arkasında yatan dinamikler bağlamında ele almışlardır.

Afrika'da 1960'larda başlayan ulusal bağımsızlık dönemiyle birlikte halk hareketlerinin yönetimi ellerine alması büyük umutlara yol açmıştır. Ancak Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği'nin kıta üzerindeki nüfuz arayışları ve rekabet yüzünden umutlar yerini karamsarlığa bırakmıştır. Bu dönem Afrika'da diktatörlükler, toplumsal huzursuzluklar ve iç savaşların yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Ancak Soğuk Savaş'ın bitiminden yirmi yıl sonra Afrika ülkelerinin yakaladığı yüksek büyüme oranları ve artan dış yatırımların etkisiyle kıtaya yönelik umutların yeniden yükseldiğine tanık oluyoruz.

Afrika kıtasındaki bazı ülkelerinin ekonomik iyileşmelere paralel olarak demokrasi ve siyasi istikrar deneyiminde de önemli adımlar attığı görülmektedir. Soğuk Savaş'ın sona erdiği dönemde Afrika'da işleyen demokratik düzene sahip ülkelerin sayısı beş değilken bugün düzenli seçimlerle iktidarların el değiştirdiği ülke sayısı kıta ülkelerinin yarısına ulaşmış; savaş ve iç çatışmalar önemli oranda azalmıştır. 1960-90 arası dönemde her on yılda yirmi askeri darbe yapılırken bu oranın 1990'lardan itibaren düştüğü ve yarıya indiği görülmektedir. Tüm bu gelişmeler demokrasi kültürünün daha fazla yerleştiğinin de kanıtıdır.

Afrika ekonomileri daha çok kalkınma yardımları ve doğal kaynaklara dayalı ihracatla büyüme sergilemiştir. Ancak bu yardımların ve elde edilen gelirlerin verimli kullanılamaması ve katma değer yaratacak imalat sanayisine yönltilmemesi sorun yaratmaktadır. İhracat artışının esas olarak Çin'in hammadde ihtiyacını karşılayacak sektörlerde gerçekleşmesi de sorundur. Bir anlamda Afrika ihracatının çeşitlendirilememesi, Çin'in ekonomik büyümesinin yavaşlamasının da yolaçaacağı ihracat gelirlerindeki azalmanın yaratacağı sıkıntılara Afrika kıtasının ne ölçüde hazırlıklı olduğu gibi konular Afrika'yla ilgili yukarıdaki iyimser tabloda soru işaretleri yaratmaktadır.

Son on yılda Afrika ile ticaret hacmi on milyar dolardan iki yüz milyar dolara yükselen Çin, Afrika'nın en büyük ticaret partneri olarak ortaya çıkmıştır. Öte yandan, Amerika ve Fransa başta olmak üzere Batılı ülkelerin kıtaya yönelik politikaları terörle savaş kapsamında istikrarı sağlamak için askeri yardım ve kalkınma yardımları ekseninde gerçekleşmektedir. Bu tür dikey müdahaleler belirli bir olay ve konu etrafında sınırlı bir süre için geliştiğinden ve sistem yaklaşımı gözetilmediğinden ne kadar etkin olduğu tartışma konusu olmaktadır. Tüm aktör ve bileşenleriyle bütünü ele

alan “sistem yaklaşımı” ise özellikle ulusal ve kıta genelinde iyi yönetim konusunu Afrika sorunlarının çözümü ve kalkınma açısından ön plana taşımaktadır.

Afrika’da sömürge dönemi kolonyal güçlerin kendi çıkarları doğrultusunda oluşturdukları yönetim sistemlerinin günümüzdeki güvenlik sorunları ve bölgesel istikrarsızlıklarda önemli rol oynadığı ileri sürülmektedir. Bu olumsuz duruma karşılık bağımsızlık sonrası pekçok Afrika ülkesi ulusal ve bölgesel düzeyde yönetim alanında olumlu adımlar atmıştır. Afrika’nın kalkınma yolunda yapısal dönüşümü gerçekleştirebilmesi bir ölçüde ulusal demokrasilerin gelişmesi ve sivil toplumun yönetime daha fazla katılmasıyla iyileşecektir. Afrika ülkelerinin kendi ekonomi politikaları üzerinde daha fazla söz hakkına sahip olmaları, ulusal ve bölgesel düzeyde ekonomik ve güvenlikle ilgili sorunlara çözümler üretebilmeleri için kullanışlı bir yöntem olarak “sistem yaklaşımı” önerilebilir.

Küresel ve Yükselen Güçlerin Afrika Politikaları

Bu Raporun¹ birinci bölümünde küresel ve yükselen güçlerin Afrika kıtasına artan ilgisi ışığında kıta ile ilişkilerinin hangi enstrümanlara dayandığı ortaya koyulmaya çalışılmış ve şu sorulara yanıt aranmıştır: Amerika ve Fransa’nın başını çektiği Batılı ülkelerin terörle mücadele kapsamında kıtaya yönelik güvenlik desteklerinde kendi çıkarları mı ön plandadır yoksa Afrika ülkeleri kendileri bu krizlere müdahale edemediği için mi destek olmaktadır? Afrika ülkelerinin uluslararası platformlarda temsil gücünü kısıtlayan unsurlar nelerdir? Bu unsurlar, sorunların çözümüne ne tür olumsuz etki yapmaktadır? Batılı ülkelerin demokrasi anlayışı ile Afrika ülkelerinin gerçekleri ve geleneksel yönetim yapıları arasındaki farklılıkların Afrika’da demokrasinin yerleşmesinde yaşanan sıkıntılarda oynadığı rol nedir? Afrika’da ilgisi olan geleneksel sömürgeci güçlere ilaveten kıtanın hızlı büyüme kaydettiği son dönemde ön plana çıkan yeni yükselen oyuncular hangileridir? Bunların kıtaya yönelik politikalarının temel özellikleri nelerdir? Afrika’ya yönelik kalkınma ve güvenlik müdahalelerinde dikey yaklaşımlar mı yoksa sistem yaklaşımı mı tercih edilmelidir?

¹ 6 Mayıs 2015 tarihinde İstanbul Aydın Üniversitesi Afrika Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından T.C. Dışişleri Bakanlığı desteği ve Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) işbirliği ile düzenlenen Uluslararası Afrika Konferansına ilişkin bu Rapor, Konferans kapsamında gerçekleştirilen çeşitli sunumlar ile konuşmacılar ve katılımcılar tarafından dile getirilen görüşler ve gerçekleştirilen tartışmaların derlenmesiyle hazırlanmış olup belirli bir konuşmacıya atfedilemeyeceği gibi Afrika Uygulama ve Araştırma Merkezinin görüşü olarak da değerlendirilemez.

Hâlihazırda Afrika'nın nüfusu 1,1 milyar olup bu rakamın gelecek yüz yıl içinde 4 milyara ulaşabileceği tahmin ediliyor. Afrika ekonomilerinin ortalama büyüme hızlarının %5,6 olarak tespit edilmesiyle birlikte artan nüfus nedeniyle olumlu gibi görünen bu ekonomik büyüme oranının yeterli olmadığı, bu koşullarda devam etmesi halinde işsizlik başta olmak üzere Afrika'da pek çok sorunun ağırlaşmasına yol açacağı ileri sürülmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından yürütülen barışı koruma operasyonlarına bakıldığında, bu operasyonların yüzde sekseninin Afrika kıtasındaki krizlere yönelik olmasının nedenleri arasında bu demografik trend ile ekonomik büyümenin yetersizliği ön plana çıkarılmaktadır.

Amerika ve Fransa başta olmak üzere Batılı güçlerin Afrika kıtasındaki güvenlik müdahalelerine yönelik eleştiriler karşısında Afrika ülkelerinin krizlere müdahale edecek askeri ve mali imkanlara sahip olmadıkları, Afrika Birliği'nin de yeterince örgütlü ve finansal kapasitesi yeterli daimi bir askeri güce sahip olmadığı gerekçe gösterilmiştir. Ayrıca BM Güvenlik Konseyinin beş daimi üyesi arasında Afrika kıtasını temsil eden bir ülkenin yer almaması ve Batılı ülkeler BM barışı koruma güçlerinin bütçesinin yüzde seksenini sağlarken Afrika ülkelerinin katkısının çok sınırlı olması da Afrika ülkelerinin kendi kıtalarındaki krizlere müdahalelerde aktif rol oynamaları önündeki önemli engeller arasında sayılmıştır.

Afrika ülkelerinin genelinde demokrasi ve sivil toplumun rolünde bir artış gözlenmekle birlikte Batılı ülkelerin de giderek daha fazla demokrasi ve yönetim meselelerinde müdahalelerde bulunduğu görülmektedir. Afrika'da demokrasinin yerleşmesi konusunda Batılı ülkelerin kendi demokrasi anlayışlarını dayatmaları da geleneksel yapıların yönetimde etkisinin hala süregeldiği koşulların yarattığı farklılıkların dikkate alınmadığı yönünden eleştirilmektedir.

Afrika'da halihazırda faaliyet gösteren ve kıtayla ilişkileri ağırlıklı olarak uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla kalkınma yardımları ve güvenlik destekleri etrafında şekillenen eski sömürgeci güçlere ilaveten son dönemde ön plana çıkan yükselen güçler içinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Esasen Afrika'da son on yılda kaydedilen ekonomik büyüme büyük ölçüde ÇHC'nin doğal kaynak ve hammadde ithalatındaki artış sayesinde gerçekleşmiştir. ÇHC yaklaşık ikiyüz milyar dolarlık ticaret hacmi ile Afrika'nın en büyük ticaret partneridir. ÇHC ayrıca söz konusu ticari ilişkilerinin güvenliğini ve sürdürülebilirliğini sağlamaya

yönelik büyük altyapı projelerinin finansman ve müteahhitliğinde de ön plana çıkmıştır.

Son onbeş yıllık süre zarfında Afrika'da etkinliğini artıran bir diğer yükselen güç Brezilyadır. Başkan Lula döneminde uygulamaya koyduğu Afrika politikası özellikle 2003-2010 yılları arasında etkili olmuş ve Brezilya hem artan ticari ilişkileri hem de kalkınma yardımlarının etkisiyle Afrika'da önemli bir oyuncu olarak yer almıştır. BRICS üyesi yükselen bir güç olan ve Latin Amerika'da bölgesel lider olan Brezilya'nın günümüzde yeni-kalkınmacı ekonomi politik ışığında sergilediği pragmatik dış politikasında üç temel motif bulunmaktadır. İlk olarak Brezilya'nın büyük bir güç olarak nüfuzunu yayma isteği ve son yirmi yıldır BM Güvenlik Konseyinde daimi üyelik arayışı çerçevesinde Afrika kıtasına yönelik jeopolitik çıkarı bulunmaktadır. İkinci olarak Brezilya'nın Afrika'ya yönelik dış politikası kalkınma yardımı temelinde, dayanışmayı ön plana çıkaran bir söyleme dayanmıştır. Son olarak bu politikada ekonomik fırsatlar da merkezi bir rol oynamaktadır zira son yıllarda Petrobas gibi uluslararasılaşan Brezilya şirketleri ve özel sektör çıkarları karar alıcıların Afrika'ya yönelik daha girişimci bir politika gütmelerinde önemli rol oynamıştır.

Soğuk Savaş döneminde Afrika ülkeleriyle ilişkileri sınırlı düzeyde seyreden Türkiye'nin 2000'li yılların başından itibaren uygulamaya koyduğu Afrika Açılım Politikası 2013 yılı itibarıyla yerini Afrika Ortaklık Politikasına bırakmıştır. Bu süreçte ticaret hacmi, kıtada üstlenilen müteahhitlik projeleri ve yatırımlar hızla artmış, ilişkiler yalnızca ekonomik alanla sınırlı kalmayıp siyasi diyalog mekanizmalarından, insani yardım ve eğitim faaliyetlerine kadar pek çok alanda hızlı ilerleme kaydetmiştir. Afrika ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişmesinde itici gücün ne olduğunun tespit edilmesi amacıyla Newton'un nesnelerin arasındaki çekim gücü yöntemini kullanan akademik bir çalışmada, hükümetlerarası ikili anlaşmalar, tarihsel bağlar, üretim tamamlayıcılıkları ve kalkınma yardımlarının Türkiye ile Afrika kıtasındaki ülkeleri birbirine çeken temel faktörler olduğu ortaya konmuştur. Bu dört bileşen arasındaki etkileşime bakıldığında, yardımların Türkiye'nin etkileşime girdiği münferit Afrika ülkelerinin yararına ve daha esnek bir formatta gerçekleştirilmesi gerektiği sonucunun çıktığı, genel olarak yardımların miktarının artırılması ve doğrudan ticaret ve üretimde tamamlayıcılığın olduğu alanlara yönelinmesinin ilişkilerin daha istikrarlı bir biçimde sürdürülmesini sağlayacağı görüşü ileri sürülmüştür.

Afrika'daki sorunların karmaşıklığı, buradaki oyuncuların farklılığı, önerilen çözüm yollarının çeşitliliği gözönüne alındığında özellikle kalkınma ve güvenlik müdahalelerinin analizinde “sistem yaklaşımı”nın yararları ve nasıl uygulanabileceği ele alınmıştır. Belirli bir sektöre bakmaktan ziyade bir bütün olarak sistemi tüm bileşenleri ile birlikte ele alarak müdahale edilmesi halinde sistemin bütününe yönelik etki ve fayda sağlayacak alanların tespit edilmesini öngörmektedir “sistem yaklaşımı”. Sahra Altı Afrika'ya yönelik müdahalelerde hakim olan sınırlı bir süre ve belirli bir alana müdahale şeklinde tanımlanan dikey yaklaşıma nazaran çok daha önemli faydalar sağlayacağı ileri sürülmüştür. Sistem yaklaşımı, Afrika kıtasında giderek daha fazla bölgesel bir yaklaşıma dönüşmekle birlikte, fayda-maliyet analizi çerçevesinde dikey müdahaleler kıtada hala hakim konumdadır. Ancak müdahaleler ister yatay ister dikey olsun asıl önemli olan aralarındaki koordinasyonun nasıl sağlanacağıdır.

Afrika Ekonomileri ve Kalkınma

Raporun Afrika ülkelerinin ekonomileri ve kalkınma süreçlerinin ele alındığı ikinci bölümünde ise son on yılda hızlı bir büyüme kaydeden Afrika ekonomilerinin büyümelerinin ardında yatan nedenler irdelenmiş ve şu sorulara yanıtlar aranmıştır: Afrika ülkelerinin büyümeleri ekonomik yapılarında bir dönüşüme dayanmakta mıdır? Ekonomileri hala dış yardımlara bağlı olan Afrika ülkelerinin kendi ekonomi politikalarını belirlemede ne ölçüde pazarlık gücü bulunmaktadır? Artan doğrudan yabancı yatırımların Afrika ülkelerinin sanayileşmesinde rolü nedir ve bu rol nasıl arttırılabilir? Afrika'da yatırım alanı seçilirken ve yatırım sürecinde dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?

Son on yıl içinde dünyanın en hızlı büyüyen on ekonomisinden altısı Afrika kıtasında yer almakta olup kıta genelinde ortalama büyüme oranı yüzde beş'in üzerinde yer almaktadır. Diğer bölgelerle kıyaslandığında Afrika ülkeleri doğal kaynak ve madenlerin ihracattaki payında ciddi bir artış yaşamış olup bu sektörde ÇHC Afrika için en büyük ithalatçı konumundadır. Ancak ÇHC'deki büyümenin de yavaşlayacağı tahminleri gözönünde bulundurulduğunda ihracatın çeşitlendirilmesi, değer zincirleri konusu önem kazanmaktadır.

Küresel rekabet gücü sıralamasında Morityus Cumhuriyeti otuzdokuzuncu, Güney Afrika Cumhuriyeti ellialtıncı ve Ruanda Cumhuriyeti altmışikinci sırada bulunmakla birlikte çoğu Afrika ülkesi en alt sıralarda yer almaktadır. Yapısal değişim ve ekonomik dönüşüm göstergelerine bakıldığında Afrika, ekonomik büyümeye nazaran daha az parlak bir resim sergilemekte, çoğu Afrika ülkesinin hala sanayileşmesini gerçekleştiremediği görülmektedir. Afrika'nın GSYH'sinde petrol ve maden sektörünün payı giderek artarken, imalat sanayinin payında düşüş yaşanmaktadır.

Son onbeş yılda Afrika kıtasında gerçekleşen büyümenin önemli bir kısmı esas olarak doğal kaynaklar ve emtia talebindeki küresel artıştan kaynaklanmıştır. Afrika ülkelerinin ekonomik dönüşüm süreçlerinde beklendiği üzere düşük verimlilik getiren faaliyetlerden yüksek verimlilik sağlayan faaliyetlere doğru dinamik yapısal bir değişim yerine, bunun tam tersi yapısal değişim sergilediği, özetle Afrika ekonomilerinin en büyük sorunlarından birinin hızlı büyüme sergileyen çoğu Afrika ülkesinin yapılarında radikal dönüşümler gerçekleştirememiş olması olduğu ileri sürülmüştür.

Gelişmiş ve yükselen ekonomilerin halihazırda Afrika'ya yönelik yüksek bir ilgisi ve kıtada yoğun faaliyetleri bulunmakla birlikte, Afrika'nın ÇHC'nin önümüzdeki dönemde büyüme hızının yavaşlayacağı tahminleri ışığında hammadde ithalatının azalması beklentisi ile doğal kaynak ve akaryakıt bağımlılığı sonrası bir döneme kendisini hazırlaması gerektiği savunulmuştur.

Kalkınma yardımlarının Afrika ülkelerinde ekonomik dönüşümü sağlamadaki rolüne bakıldığında ise Afrika ülkelerine yönelik dış yardımların tarihsel ve temel niteliklerinden biri olan istikrarsızlığı ile son otuz yıllık süreçte Afrika'ya yönelik yardımlar için getirilen politika reformları ve "yardım koşulları"nın en önemli sıkıntılar olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle bu son durumun, dış yardıma bağımlı Afrika hükümetlerinin giderek sayıları artan hem ikili hem de çok taraflı kalkınma partnerlerinin daha fazla müdahalesine maruz kalmasına yol açtığı, bu sürecin asıl kurbanının ise üretim sektörü olduğu, oysaki Afrika ülkelerinde ekonomik dönüşümü ve kalkınmayı sağlayabilmek için dış yardımların daha çok üretim alanlarına yönelmesi gerektiği ileri sürülmüştür.

Uzun vadeli kalkınma stratejileri bakımından dış yardım alan Afrika ülkelerinin ekonomi politikası öncelikleri üzerinde denetime sahip olup olmadıklarını inceleyen çalışmalar bulunmakta olup Afrika hükümetlerinin yardım partnerlerinin koşulluluk çerçeveleri karşısında politika gündemlerini belirleme konusunda sahip olduğu siyasi pazarlık gücünün bir dereceye kadar ekonomik ve jeopolitik temel yapısal koşullarla açıklanırken diğer taraftan yükselen güç ve partnerlerin Afrika kıtasına yönelik artan ilgilerinin etkili olduğu ileri sürülmüştür. Pek çok Afrika ülkesi ve hükümeti için ÇHC ve diğer yükselen ülkelerin varlığının kalkınma yardımlarının müzakerelerinde pazarlık güçlerinin artmasına katkıda bulunduğu yönünde bir algı mevcuttur.

Kalkınma için bir diğer önemli etken de dış yatırımlardır. ÇHC başta olmak üzere Asya'da artan emek maliyeti, Afrika pazarlarında ihracat ve büyüme fırsatları ÇHC, Hindistan, Brezilya ve Türkiye gibi ülkelerin sermayesinin çekilmesinde uygulanan teşvik politikaları gibi unsurların çoğunun Afrika ülkesinin sorunu olan sanayileşme açığının giderilmesinde rol oynadığı ileri sürülmüştür. Sanayileşme açığının giderilmesinde yatırımların rolünü açıklamak için örnek olarak ele alınan Etiyopya'daki olumsuz coğrafi koşullara rağmen düşük enerji, arazi ve emek maliyeti ile sıkı güvenlik ortamı, ülkenin orta vadede kıtada büyük bir imalat merkezi olması beklentisine yol açmıştır. Etiyopya ve son on-onbeş yılda hızlı büyüme sergileyen diğer Afrika ülkelerinde toplumdaki temel dönüşümler ve yapısal değişimlerin esas olarak doğrudan yabancı yatırımlara bağlı olduğunun görüldüğü belirtilmiş; bu durumun da söz konusu yatırımların nasıl yönetilmesi gerektiği sorusunu gündeme getirdiğinin altı çizilmiştir.

Son olarak elli beş ülkenin bulunduğu Afrika kıtasına yatırım yaparken giriş noktasının neresi olacağı, ortakların nasıl bulunacağı, nelere dikkat edilmesi gerektiği, olası hayal kırıklıklarına rağmen nasıl devam edileceği gibi soruların gündeme geldiği; bu sorulara yanıt ararken Afrika'da yatırımcı olmak isteyen kişiler için uluslararası örgütler tarafından hazırlanan ve halihazırda yoksullukla mücadele edenler dahil olmak üzere farklı Afrika ülkelerinde neler olup bittiğinin takip edilip çalışılabileceği çeşitli kaynakların mevcut olduğu ileri sürülmüş; bu noktada özellikle tedarik ve değer zincirlerinin incelenmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

Özellikle En Az Gelişmiş Ülkeler için hazırlanan DTIS'lere (ticari entegrasyon tanı çalışmaları) bakılarak ülkelerin sahip olduğu emtiaların anlaşılabilceği ancak söz konusu emtiaların küresel değer zinciri bağlamında ne anlama geldiğinin analiz edilmesinin ve ayrıca İş Yapma Rehberlerinde yer alan ve belirli bir ülkede yatırım için gerekli prosedürler, yasal çerçeve, bankacılık sistemi, yerel partnerler için gerekli teminat miktarı, kredi ve finansman koşulları vb. bilgilerin detaylı olarak incelenmesinin bir yatırımcı olarak herhangi bir sektörde yatırım yapılabilecek spesifik alanların tespiti açısından önem taşıdığı vurgulanmıştır.

Afrika'ya yatırım gerçekleştirirken kimse tarafından izlenilmediğini düşünmenin yanlış olduğu, özellikle bazı çok güçlü STK'ların yatırımcıların temel iyi standartlar ve kurumsal sosyal sorumluluk ilkelerine uyup uymadıklarını tespit etmeye çalıştıkları, Batılı ülkelerin yanında ÇHC'nin de bu deneyimi yaşadığı, söz konusu STK'ların işlerin düzgün bir şekilde yürütülüp yürütülmediğini ve Türkiye'nin de taraf olduğu OECD Çokuluslu İşletmeler Genel İlkelerine uyulup uyulmadığını yakından takip ettikleri belirtilmiştir.

Afrika' da Demokrasi ve Yönetişim

Raporun son bölümünde Afrika ülkelerinde kalkınmanın sağlanmasında belirleyici faktörlerden olan demokrasi ve yönetim alanlarında kaydedilen gelişmeler ele alınarak ve şu sorunlara yanıtlar aranmıştır: Yönetişim kavramı nedir, kalkınmayla ilişkisi nasıl açıklanabilir? Afrika'nın kalkınmasının sağlanmasında yönetimin yapılarından kaynaklanan problemler nelerdir? Afrika'da ulusal ve bölgesel temelde yönetim alanında kaydedilen gelişmeler nelerdir? Yönetişim ve demokrasinin Afrika kıtasındaki kalkınmanın sağlanmasındaki rolü nedir?

21. yüzyılda iletişim başta olmak üzere teknolojiadaki gelişmelerin etkisiyle demokrasinin ve yönetişimin klasik yapıları değişime uğramıştır. Yönetişimde klasik yöneten ve yönetilen keskin ayrımı ortadan kalkarken, bireyler hükümet ya da yerel yönetimler aracılığıyla yönetime katılmaya başlamıştır. Bu ortamda giderek önem kazanan iyi yönetim kavramı Dünya Bankası tarafından 'bir ülkenin kalkınması için gerekli olan ekonomik ve sosyal kaynakların yönetiminde otoritenin kullanılma biçimi' olarak tanımlarken Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yönetişimi bir ülkenin her seviyedeki işlerinin yürütülmesinde ekonomik, siyasi ve idari otoritenin kullanılması olarak tanımlamaktadır.

Afrika ülkelerinin son dönemde yalnızca iktisadi büyüme değil demokrasi ve siyasi istikrarın tesisinde de önemli adımlar attığı, kıta genelinde savaş ve iç çatışmaların önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. Soğuk Savaş'ın sona erdiği dönemde Afrika'da işleyen demokratik düzene sahip beş ülke bulunuyorken bugün itibarıyla iktidarların düzenli seçimlerle el değiştirdiği Afrika ülkelerinin sayısı kıta ülkelerinin yarısına ulaşmıştır.

Ancak Afrika'da demokratik yönetim konusunda hala sorunlar mevcut olup bunların bir kısmının iç, bir kısmının ise küreselleşmeden kaynaklanan problemlerden ötürü dış kaynaklı olduğu ileri sürülmektedir. Nüfus artışı ve ona paralel yapısal dönüşümün sağlanamamasından ötürü mevcut işsizlik sorununa ilaveten kaynakların yetersizliği ve etkin kullanılamaması, yolsuzluk, bunların sağlık ve eğitim hizmetlerinde yol açtığı ciddi aksaklıklar, salgın hastalıklar ve göç Afrika'da kalkınmanın gerçekleşmesi önündeki belli başlı problemlerdir.

Afrika'da uluslararası terör başta olmak üzere mevcut güvenlik problemleri de kalkınma yolundaki en önemli engeller arasında yer almaktadır. Sömürge döneminin yarattığı travmaların Batı Afrika'da Boko Haram, Somali'de ise Eş Şebab gibi örgütlerin faaliyetleri başta olmak üzere Afrika kıtasında yaşanan güvenlik sorunlarını önemli ölçüde beslediği ileri sürülmüştür. Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmasından bu yana elli – altmış yıl geçmesine rağmen halihazırda yaşanan iç karışıklıklar, yönetim problemleri ve komşu ile savaşların temelinde eski sömürgeci güçler tarafından oluşturulan yapay sınırlar ile yine bu dönemde yol açılan toplumsal doku bozulmalarının büyük rol oynadığı ifade edilmiştir.

Afrika'da bu sorunlara rağmen yönetim alanında bugün diktatörlüklerin hüküm sürdüğü ve soykırımların yaşandığı yirmi yıl öncesine göre çok daha olumlu bir trend bulunduğu, Afrika'da çok sayıda ülkede seçimlerin gerçekleştiği 2015 yılında, bu seçimlerin geçmiş yıllara göre daha barışçıl ve adil bir şekilde gerçekleştiği ileri sürülmüştür.

Afrika'da yönetim alanında bölgesel düzeyde de olumlu adımlar atılmış; bu çerçevede 1999 yılında Sirte'de toplanan, o zamanki adıyla Afrika Birliği Teşkilatı Olağanüstü Genel Kurulu'nda hükümet başkanları, tüm üye ülkelerde "demokrasi ve iyi

yönetişime, demokratik ortamın gelişmesi için gerekenlerin yapılmasına kendilerini adayacakları” taahhüdünde bulunmuştur. Bu taahhüdün gerçekleşmesi için 2002 yılında Durban’da devlet ve hükümet başkanları meclisinin onayı ile demokrasi ve seçimler yardım birimi kurulmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda, 2002 yılında Afrika Birliği Teşkilatı’nın yerini alan Afrika Birliği de Afrika’nın kalkınma, barış ve demokrasi alanlarındaki sorunlarına kendisinin çözüm bulmasına yönelik olarak Barış ve Güvenlik Konseyi ile Afrika’nın Kalkınması için Yeni Ortaklık (NEPAD) ve Afrika Akran Denetim Mekanizması gibi araçlarla donatılmış bulunmaktadır.

Afrika kıtasının Güney Afrika ve Ruanda örneklerinde olduğu gibi toplumsal yaraları sararak barışın sağlanması yolunda dünya uluslarına örnek olduğu tespiti yapılmıştır. Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargıladığı kişilerin tamamının Afrika kıtasından olmasını eleştiren Afrika Birliği’nin, sadece eleştirmekle kalmayıp kendi bünyesinde insani hukukla ilgili olarak bir Afrika Uluslararası Ceza Mahkemesi kurma sürecini başlatması da Kıta’nın kendi kaderini kendi eline alma girişiminin bir örneği olarak belirtilmiştir.

İyi yönetim ve demokrasi kavramlarının birbirinden ayrılamayacağından hareketle kurumsallaşmış demokratik ve katılımcı yönetişimin barış ve siyasi istikrarı doğurduğu, Afrika ülkelerinin kıta genelinde iyi yönetişime kendini adadıkları ve Afrika’nın demokrasi olmadan kalkınamayacağıının demokrasinin de kalkınma olmadan sürdürülemeyeceğinin anlaşıldığı ileri sürülmüştür. Hem etkin yönetim hem de iyi işleyen piyasalar için işlevsel kurumlar, vizyoner liderlik ve katılımcı yönetişim gibi mekanizmalara ihtiyaç bulunmakta olup bu kurumsal gelişmeler, ekonomik ve sosyal kalkınmayı ve uzun vadeli yatırımı destekleyici niteliktedir.

Sonuç

Konferans kapsamında gerçekleştirilen sunum ve tartışmalar Afrika ülkelerinin son dönemde kaydettiği yüksek büyüme oranlarının yapısal bir değişiklik ve ekonomik bir dönüşüme dayanmadığını ortaya koymuş olup hızlı bir nüfus artış trendi sergileyen kıtada mevcut büyüme oranlarının artan genç nüfustan kaynaklanan istihdam sorununu çözmesi mümkün görünmemektedir. Bunun için Afrika ülkelerinin kalkınma yolunda daha üst basamaklara çıkması gerekmekte, bunun da ancak dış yardım ve yatırımların daha fazla oranda imalata yöneltilerek sanayileşmenin sağlanması, ihracatın çeşitlenmesi ve ekonomik kalkınmanın ihtiyaç duyduğu istikrar ortamının sağlanabilmesi için yönetişimin daha fazla ön plana çıkarılmasıyla mümkün olabileceği görülmektedir.

BÖLÜM 1

KÜRESEL VE YÜKSELEN GÜÇLERİN AFRİKA POLİTİKALARI

Afrika'da Güvenlik Sorunları ve Küresel Güçlerin Rolü

Afrika kıtasında altyapı ve iktisadi kalkınma ile bağlantılı güvenlik sorunlarının kaynakları ve çözümleri Batılı ülkelerin rolüyle ilişkili olarak ele alınmış ve aşağıdaki hususlar ön plana çıkmıştır:

Demografik Trendlerin ve Ekonomik Problemlerin Güvenlik Sorunlarına Etkisi

- Hâlihazırda Afrika'nın nüfusu 1,1 milyar olup bu rakamın gelecek yüz yıl içinde 4 milyara ulaşabileceği tahmin edilmektedir. Diğer taraftan Afrika ekonomilerinin büyüme hızı %5,6 olarak tespit edilmiştir.
- Bu iki göstergeye ayrı ayrı bakıldığından Afrika kıtasına ilişkin olumlu bir tablo çizilebilir. Ancak birlikte okunduklarında, artan nüfus nedeniyle olumlu gibi görünen ekonomik büyüme oranının yeterli olmadığı, bu koşullarda devam etmesi halinde işsizlik başta olmak üzere Afrika'da pek çok sorunun ağırlaşmasına yol açacağı görülmektedir.
- Birleşmiş Milletler tarafından yürütülen barışı koruma operasyonlarına bakıldığında, bu operasyonların %80'inin Afrika kıtasındaki krizlere yönelik gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunun nedenleri arasında demografi, ekonomik büyümenin yetersizliği gibi unsurları saymak mümkündür.

Afrika'nın Temsil, Örgütlenme ve Finansman Sıkıntıları

- Bu noktada iki temel sorun başgöstermektedir. Bunlardan birincisi New York'taki BM Güvenlik Konseyinin on geçici üyesi arasında her zaman üç-dört Afrika ülkesi bulunmasına rağmen beş daimi üye arasında bir Afrika ülkesinin yer almamasıdır. Güvenlik Konseyinin yapısında değişiklik yapılması gerektiği yönünde tartışmalar mevcut olmakla birlikte Afrika'nın nüfus ve ekonomik büyüklük açısından önde gelen ülkelerinden Güney Afrika, Nijerya ve Mısır, aralarında kimin Güvenlik Konseyinde Afrika kıtasını temsil edeceğine dair görüş birliğine varamamaktadır. Bu durumun da Güvenlik Konseyi'nde değişiklik yapılmasına engel olduğu, böylelikle Afrika kıtasının Güvenlik Konseyinde daimi olarak temsil edilemediği ileri sürülmüştür.
- İkinci olarak Afrika Birliği'nin organize bir yapı olduğu ve son yıllarda Afrika Birliği'nde pek çok değişimin gerçekleştiği bilinmektedir. Ancak Birlik hala Mali'deki gibi bir kriz vuku bulduğunda krize müdahale edecek daimi bir güce sahip olacak şekilde örgütlenmiş değildir. Farklı alt bölgelerde konuşlanmış bir ani müdahale gücü bulunmakla birlikte bu gücün finansal kaynağı mevcut değildir.
- Birleşmiş Milletler'de 193 üye ülkenin tamamı değişen oranlarda bütçeye katkı sağlamaktadır. ABD barışı koruma güçleri için %24 oranında katkı sağlarken, Japonya %16, Avrupa ülkeleri ise %40 katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla genel olarak Batılı ülkeler bütçenin %80'ini sağlarken geri kalan ülkelerin katkısı %20 dolayında kalmaktadır. 55 ülkeden oluşan Afrika'nın bu operasyonların maliyetini karşılayacak bütçesi bulunmamaktadır. Bu nedenle krizleri çözmek için bir güç oluşturulduğunda yalnızca ilgili Afrika ülkesinin ödeme yaptığı görülmektedir. Bu da aslında bölgesel olan bir kriz için kendi cebinden ödeme yapan Çad örneğinde olduğu gibi sıkıntıya yol açmaktadır.

Demokrasi Anlayışındaki Farklılıklar

- Afrika kıtasındaki ülkelerin geneline bakıldığında demokrasi ve sivil toplum rolünde bir artış yaşandığı görülmektedir. Özellikle Burkina Faso, Burundi, Gabon ve Kongoda olanlara bakıldığında sivil toplumun giderek daha önemli bir rol oynadığı ve bu durumun ülkede istikrara önemli bir katkı sağladığı tespit edilmektedir.

- Batılı ölkeler Afrika'ya bakmakta ve bu ölkelerde demokrasinin yerleşmesi konusunda ne yapıp ne yapmamaları gerektiğini söylemektedir. Ancak hali hazırda bir ölkedeki demokrasinin nasıl olması gerektiği konusunda büyük görüş farklılıkları bulunduğu unutulmamalıdır. Örneğin Lahey'deki Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Sudan Cumhurbaşkanı Ömer Hasan El Beşir hakkında tutuklama emri çıkarmasına rağmen El Beşir Afrika'da heryere davet edilmektedir. Bu durum herkesin olaylara farklı baktığını kanıtlamaktadır. Dolayısıyla sorun demokrasinin ölkelere nasıl uyarlanacağındadır. Ancak bu da başlı başına bir problemdir zira Batı'daki ölkelerin çoğu kolonyal gözden meseleye bakmaktadır. Batılı ölkeler demokrasiye baktığında, kendi ölkelerindeki demokrasiyi anlamaktadır ancak koşulların Afrika'da aynı olmadığıının unutulduğu ileri sürölmüştür.
- Afrika ölkelerinde geleneksel yapıların yönetimde hala etkisi bulunmaktadır. Örneğin Kamerunda bir milletvekili aynı zamanda kabile şefi olabilmektedir. Kabile şefi bulunduğu bölgenin geleneksel yöneticisidir. Bu durumda söz konusu kişinin birbirinden farklı rolleri olmaktadır. Batı'da ise Afrikalı bir şefin ölkedeki rolünün önemi çoğunlukla bilinmemektedir. Diğer taraftan Gana örneğinde olduğu gibi hem devlet başkanı hem de kral bulunan Afrika ölkeleri vardır. Dolayısıyla toplumun örgütlenmesinde geleneksel yapıların da mevcut olduğu Afrika'da bu durum Batılı ölkelerden hayli farklılık gösterebilmektedir.
- Afrika kıtasında güvenlikle ilgili meselelere bakıldığında ilk olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde Afrika Kıtasının yeterince temsil edilememesi ikinci olarak da Afrika Birliği'nin kendi içinde güvenlik konusunda yeterli kapasite ve kabiliyeti henüz geliştirememiş olmasının sıkıntıya yol açtığı görölmektedir. Ayrıca demokrasi ve insan hakları konularında görüş ayrılıkları mevcut olup güvenlik ve kalkınma konularında geleneksel yapıların da önemi es geçilmemelidir. Afrika umut vadeden bir kıta olmakla birlikte yoksullukla mücadele, altyapının gelişmesi, herkese elektrik ve sağlık hizmetleri sağlanabilmesi yönünde çözölmeye gereken birçok problem vardır. Bunun için kıtanın öncelikle nüfus artışını kontrol altına alması ve kıta genelinde organize olarak krizlerine kendisinin çözüm bulmaya çalışması gerektiği ileri sürölmüştür.

Yükselen Güçlerin Afrika Politikaları

İngiltere, Fransa, Portekiz gibi eski sömürgeci güçler Afrika'da hala etkiliyken, ÇHC, Hindistan, Malezya, Brezilya ve Türkiye gibi yeni aktörler de kıtada faaliyet göstermektedir. ÇHC, Brezilya ve Türkiye örneğinde yükselen güçlerin Afrika'daki faaliyetlerine ilişkin olarak aşağıdaki hususlar dile getirilmiştir:

ÇİN HALK CUMHURİYETİ

- Afrika'da son on yılda ekonomik büyüme büyük ölçüde dünyanın başka yerlerinde de olduğu gibi Çin sayesinde yakalanmıştır. Son on yılda Afrika ile ticaret hacmi 10 milyar dolardan 200 milyar dolara yükselen ÇHC, Afrika'nın en büyük ticaret ortağı olmuştur. Afrika'nın yüksek oranda doğal kaynaklar ve hammadde ihracatındaki artış, ÇHC'nin ithalatı sayesinde gerçekleşmiştir. Ancak Afrika'nın buna nazaran düşük teknolojili sanayi ürünü ihracatı azalmaktadır. ÇHC bu tür ürünlerde Afrika'nın önemli bir tedarikçisi olarak ortaya çıkmaktadır.
- ÇHC Afrika'da doğrudan yabancı yatırım alanında önemli bir varlık sergilemezken daha ziyade büyük altyapı projelerinin finansman ve müteahhitliğinde ön plana çıkmaktadır.
- ÇHC'nin Afrika kıtası ile yoğunlaşan ilişkilerine yönelik eleştiriler de yapılmaktadır. Batılı kuruluşlar başta olmak üzere ÇHC yardımlarının "haydut devletler"e gittiği yönünde artan kaygılar bunların başında gelmektedir. Ancak bu eleştiriye yanıt olarak ÇHC'nin yardımlarının her türlü Afrika ülkesine yönelik olduğu ileri sürülmüştür.
- Bir diğer eleştiri ÇHC'nin ilgisinin ağırlıklı olarak doğal kaynaklara yönelik olduğudur. Bu noktada Afrika'nın dünyanın geri kalanına ihracatının büyük bir kısmının da doğal kaynaklar ağırlıklı olduğu, ÇHC'nin ise farklı çıkarları ve sektörel yönelimlerinin de bulunduğu dile getirilmiştir.
- ÇHC'nin yardımlarının yine ÇHC mallarının satın alınması koşuluna bağlanması da eleştirilmekle birlikte bu durumun maliyet etkin olduğu sürece gözardı edilebileceği savunulmuştur.

- Son olarak ÇHC'nin yardım faaliyetlerinde yönetim meselelerinin dikkate alınmadığı yönündeki eleştirilere istinaden, Sudan ve Angola gibi ülkelerle ilişkilerine dikkatlice bakıldığında yönetim meselelerinin gündemde olduğunun görülebileceği belirtilmiştir.

TÜRKİYE

- Soğuk Savaş döneminde Afrika ülkeleriyle ilişkileri sınırlı düzeyde seyreden Türkiye'nin Afrika'ya Açılım Politikasının temelleri 1998 yılında kabul edilen Afrika Eylem Planı ile atılmış; 2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı'na hazırlanan "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" akabinde 2005 yılı hükümet tarafından "Afrika Yılı" ilan edilmiş ve Afrika kıtasında yeni büyükelçilikler açılması planlanmış; 2008 yılında ise İstanbul'da Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi düzenlenmiştir.
- 2013'ten bu yana "Açılım Politikası"nın yerini alan ve Afrika kıtası ile eşit ortaklığa dayalı yeni bir işbirliği olarak tanımlanan "Afrika Ortaklık Politikası", 2014 yılı Kasım ayında Ekvator Ginesi'nin başkenti Malaboda, "İkinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi" ile yeni bir döneme girmiştir. İkinci Türkiye Afrika işbirliği zirvesinde kabul edilen 2015 - 2019 "Ortak Uygulama Planı"nın, Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile ilişkilerini aşağıda sıralanan amaçlar istikametinde şekillendirmesi öngörülmektedir:
 - Kıtada barış ve istikrarın tesisine katkıda bulunmak;
 - Afrika ülkelerinin siyasi sosyal ve ekonomik kalkınmalarına yardımcı olmak;
 - Bu amaçla siyasi, ekonomik, ticari, insani yardım, yeniden yapılanma, güvenlik, kamu diplomasisi ve arabuluculuk alanlarında karşılıksız yardımda bulunmak;
 - Afrika'nın kaynaklarının Afrikalılara yarar sağlayacak şekilde geliştirilmesine katkı sunmak;
 - İkili ilişkileri eşit ortaklık ve karşılıklı fayda temelinde geliştirmek şeklinde tanımlanmaktadır.

- Türkiye'nin Afrika'ya Açılım Politikası ve akabinde yerini bıraktığı Afrika Ortaklık Politikası'nın katkısıyla Türkiye ile Afrika arasındaki ilişkiler çok boyutlu olarak hızlı bir ilerleme kaydetmiş ve güçlenmiştir:
 - 2009 yılında sadece 12 ülkede Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği mevcut bulunmaktaydı. Bugünse Türkiye'nin Afrika'da 39 büyükelçiliği varken 32 Afrika ülkesinin de Türkiye'de diplomatik temsilciliği bulunmaktadır.
 - 2014 yılında Türkiye ile Afrika arasındaki karşılıklı ticaret hacmi 23,4 milyar dolara ulaşmıştır. Ortak hedef 2018 yılı itibarıyla söz konusu rakamı 50 milyar dolara ulaştırmaktır. Türk müteahhitlik şirketlerinin Afrika'da üstlendiği proje miktarı 40 milyar doları bulmuştur. Türk şirketlerinin Afrika'daki yatırımları ise 6 milyar doları geçmiştir. Afrika'nın önümüzdeki dönemde küresel değer zincirinde daha ileri konumlara çıkmak için küresel yatırımlara ihtiyacı bulunmaktadır. Afrika'da ihtiyaç duyulan yatırımlar bakımından bölge, Türk orta ölçekli sanayicileri, makine üreticileri için önemli bir oyun alanı teşkil etmektedir. Afrika için ihtiyaç duyulan teknolojinin tamamının Türk sanayicisinde, Türk makine endüstrisinde mevcut olduğu, Türk yatırımlarının önümüzdeki dönemde artarak devam etmesinin beklendiği ve Cibuti'de kurulacak Türk özel ekonomik bölgesinin Türk yatırımlarının merkezi olacağı ileri sürülmektedir.
 - Türk Havayolları bugün Afrika kıtasında 28 ülkede 40 farklı şehre tarifeli sefer düzenlemektedir. Bu seferler sayesinde her yıl 200 binden fazla Türk ve Afrikalı karşılıklı olarak seyahat etmektedir.
 - Giderek artan sayıda Afrikalı öğrenci Türkiye'de eğitim görmektedir. Türkiye şu ana kadar lisans, yüksek lisans, doktora seviyelerinde 3254 Afrikalı öğrenciye burs sağlamıştır. Son 2 yılda üniversite çağındaki Afrikalı gençlere verilen burs sayısı 1000'in üzerindedir. Türkiye tarafından Afrikalı öğrencilere verilen burslar, öğrenci değişim programları ve akademik kurumlar arasındaki işbirliği bu süreçte önemli bir konumda bulunmaktadır.

- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın (TİKA) Türkiye'nin Afrika açılım politikasında önemli bir rolü ve katkısı bulunmaktadır. TİKA bugün 11 ÷lkedeki koordinasyon ofisleriyle Afikalılara insani ve kalkınma yardımları alanında destek sağlamaya çalışmakta olup 2013 yılı itibariyle Afrika kıtasında 525 proje gerçekleştirmiştir.
- 2014 yılında Darfur'da 150 yataklı Nyala Sudan-Türkiye Eğitim ve Araştırma Hastanesi açılışı gerçekleştirilmiştir. T.C. Sağlık Bakanlığı, 5 yıllığına bu hastanenin işletmesini üstlenmiş bulunmaktadır. Aynı şekilde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2015 yılı Ocak ayında Somali'ye düzenlediği ziyaret sırasında 200 yataklı Somali-Türkiye Eğitim ve Araştırma Hastanesinin açılışı gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin yine 5 yıl boyunca bu hastaneyi işletip Somalilere devretmesi öngörülmektedir.
- Türkiye Afrika politikaları kapsamında bölgesel ilişkilerin geliştirilmesine de ağırlık vermiş olup Afrika Birliği'ne 2005 yılında Gözlemci Ülke, 2008 yılında ise Stratejik Ortak olmuştur. T.C. Addis Ababa Büyükelçiliği, Afrika Birliği faaliyetlerini Afrika Birliği nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği statüsü ile takip etmektedir. Türkiye ayrıca Abuja Büyükelçiliği kanalıyla ECOWAS (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu), Lusaka Büyükelçiliği kanalıyla COMESA (Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı), Darüsselam Büyükelçiliği vasıtasıyla EAC (Doğu Afrika Topluluğu), Libreville Büyükelçiliği vasıtasıyla CEEAC'a (Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu) akredite bulunmaktadır. Son olarak Türkiye 2013 yılında Afrika Kalkınma Bankası üyeliğine kabul edilmiştir.
- Afrika ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişmesinde temel faktörlerin neler olduğunun tespit edilmesine yönelik yapılan akademik bir çalışma, nesneler arasındaki çekim gücünün kütleleriyle doğru, birbirlerine olan mesafeyle ters orantılı olduğu şeklindeki Newton fizik kurallarından esinlenerek geliştirdiği çekim modeliyle ticari ve iktisadi ilişkileri analiz ederek, ÷lkelerin aralarındaki çekimi etkileyen faktörleri tespit etmeye çalışmıştır. Bu çalışma neticesinde aşğıdaki hususların ön plana çıktığı belirtilmiştir:

- Bu modelin uygulanması için öncelikle kütlelerin tanımlanması gerekmektedir. Bu çerçevede ülkelerin nüfusları, GSYH'si, kişi başı geliri, tarihi bağları, denize kıyısı olup olmadığı gibi pek çok değişkene bakarak bir ülkeyi kütle olarak tanımlayabiliriz. Başka bir ülkeyi de aynı şekilde tanımladığımızda iki kütle arasındaki çekim gücünü ve bu gücü etkileyen faktörleri tespit edebilmek mümkün olmaktadır.
- İki kütle arasındaki mesafe arttıkça çekim gücü azaldığından ilgili çalışmada Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki mesafeye bakılmış; Türkiye ile Mısır arasındaki mesafe 1150 km olduğundan Türkiye ile Mısır arasındaki çekim gücünün, mesafenin 2400 km olduğu Cezayir ile olduğundan, Cezayir ile olan çekim gücünün ise mesafenin 4500 km olduğu Nijerya ile olduğundan daha kuvvetli olabileceği varsayılmıştır.
- Bu çalışmanın neticesinde Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerde esas olarak ikili ticaret anlaşmaları ve tarihi bağların önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Afrika kıtası ile ilişkileri değerlendirildiğinde, Türkiye'nin halihazırdaki ithalat ve ihracatının ağırlıklı olarak tarihi bağların yoğun olduğu ülkelerle gerçekleştiği görülmektedir. Diğer taraftan Etiyopya ve Nijerya ile Güney Afrika gibi ülkelerle ilişkilerde ikili ticaret anlaşmalarının önemli olduğu görülmektedir. Bu bakımdan hükümetlerarası anlaşmalar Afrika ile ilişkilerin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır.
- Dolayısıyla Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki mesafe, her ne kadar ticari ilişkilerin gelişimi bağlamında negatif bir rol oynasa da ikili anlaşmalar mesafenin olumsuz etkisini gideriyor görülmektedir.
- Mesafenin uzaklığına rağmen çekimi artıran bir diğer husus ise, Sudan örneğinde olduğu, gibi üretimin tamamlayıcılığıdır. Sudanla da coğrafi mesafe uzak olmakla birlikte tamamlayıcı üretim özellikleri çekim gücünü artırıcı bir rol oynamaktadır.

- Söz konusu yükselen Afrika pazarlarına yönelik dış yardımlar da ilişkilerin yoğunlaşmasında önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye yükselen pazar ekonomileri arasında OECD Kalkınma Yardımları Komitesi (DAC) üyesi ülkeler dışındaki en büyük yardım sağlayan ülke konumundadır.
- Sonuç olarak hükümetlerarası ikili anlaşmalar, tarihsel bağlar, üretim tamamlayıcılıkları ve kalkınma yardımları Türkiye ile Afrika ülkelerini birbirine çeken temel faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu dört bileşen arasındaki etkileşime bakıldığında, yardımların Türkiye'nin etkileşime girdiği münferit Afrika ülkelerinin yararına ve daha esnek bir formatta gerçekleştirilmesi gerektiği sonucu çıkmaktadır. Genel olarak yardımların miktarı artırılmalı ve doğrudan ticaret ve üretimde tamamlayıcılığın olduğu alanlara yöneltilmelidir. Yardımların daha istikrarlı bir biçimde gerçekleşmesi sağlanmalı ve yardımlar ilave koşullara bağlanmamalıdır.

BREZİLYA

- Transatlantik köle ticareti, 19. Yüzyılda Amerika'da köleliğin kaldırılmasının ardından bölgede önemli bir Afrikalı diaspora'nın oluşmasına yol açmıştır. Bu Afrika diasporası bölgedeki hükümetlerin Sahra Altı Afrika başta olmak üzere Afrika kıtası ile önemli ilişkiler geliştirmesinde önemli bir aktör olmuştur.
- Soğuk Savaş döneminde Afrika ve Latin Amerika, ideolojik nedenler başta olmak üzere çeşitli sebeplerden daha sıkı bağlar geliştirmiş; yine bu dönemde güney-güney işbirliğinin çerçevesi geliştirilmiş ve bağlantısızlar hareketi ortaya çıkmıştır.
- Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Latin Amerika küresel ekonomi politik bağlamında Afrika'da daha fazla varlık gösterebilmek için büyük bir çaba harcamıştır. Son 10-12 yılda ekonomik eğilimler başta olmak üzere genel eğilimlere bakıldığında görünen Latin Amerika ve Afrika'nın olumlu yönde ekonomik ilişkilerini geliştirdiği ancak 2003-2004 yılları itibariyle bir durağanlık sürecine girdiğidir.

- Latin Amerika ve Afrika bölgelerarası ilişkilerinin uluslararası kurumsal çerçevesine bakıldığında politik düzlemde Afrika-Güney Amerika (ASA) zirvesinin en önemli uluslararası etkinlik olduğu görülmektedir. Bu süreç Brezilya ve Ekvator Ginesi tarafından 2004 yılında başlatılmış ve ilk toplantı 2006 yılında düzenlenmiştir. Her üç yılda bir Güney Amerika ve Afrika ülkeleri bu vesileyle üst düzey temaslar gerçekleştirmektedir. İkinci olarak stratejik düzlemde en önemli uluslararası kurumun Atlantik Okyanusunda barışı sağlamaya yönelik çalışan Güney Atlantik Barış ve İşbirliği Bölgesi (SAPCZ) olduğunu görüyoruz. Kültürel düzlemde diğer bir önemli kuruluş da Brezilya'nın çok fazla kaynak aktardığı Portekizce Konuşan Ülkeler Topluluğu olup ekonomik düzlemde de bölgelerarası ilişkiler Güney Afrika Gümrük Birliği (SACU)-MERCOSUR Anlaşması çerçevesinde yürütülmektedir.
- Latin Amerika'nın Afrika'ya yönelik genel politikasına bakıldığında ana oyuncunun Brezilya olduğu görülmektedir. Brezilya son 15 yılda Afrika'da Türkiye'ninkine de benzerlikler arz eden oldukça aktif bir dış politika izlemiştir.
- Bununla birlikte Afrika ile daha fazla tarihsel ilişkiye sahip olan Brezilya farklı bir konumda bulunmaktadır. 1960'lı yıllarda Devlet Başkanı Quadros'un geliştirdiği dış politika ile Brezilya bölgede büyükelçilikler açmaya başlamış ve üst düzey ziyaretler gerçekleşmiştir. 1985'den itibaren de Başkan Cardoso bölgede daha yoğun bir diplomatik faaliyet içine girmiştir. Brezilya'nın son dönemde Başkan Lula önderliğinde uygulamaya koyduğu Afrika politikası özellikle 2003-2010 yılları arasında son derece popüler olmuş, bu dönemde Brezilya'nın bölgeye ilgisi bir hayli artmıştır.
- BRICS üyesi yükselen bir güç olan ve Latin Amerika'da bölgesel lider olan Brezilya'nın günümüzde yeni-kalkımcı ekonomi politik ışığında sergilediği pragmatik dış politikasında 3 temel motif bulunmaktadır. İlk olarak Brezilya'nın büyük bir güç olarak nüfuzunu yayma isteği ve son 20 yıldır Güvenlik Konseyinde daimi üyelik arayışı çerçevesinde Afrika kıtasına yönelik jeopolitik çıkarı bulunmaktadır. İkinci olarak Brezilya'nın Afrika'ya yönelik dış politikası kalkınma yardımı temelinde, dayanışmayı ön plana çıkaran bir söyleme dayanmıştır. Son olarak bu politikada ekonomik fırsatlar da merkezi bir rol oynamaktadır zira son yıllarda Petrobas gibi uluslararasılaşan Brezilya şirketleri

ve özel sektör çıkarları karar alıcıların Afrika'ya yönelik daha girişimci bir politika gütmelerinde önemli rol oynamıştır.

- Brezilya ve Türkiye'nin Afrika açılımları kıyaslandığında, açılımın doğrultusunun aynı fakat hızının biraz farklı olduğu görülmektedir. Brezilya son 40 yılda Afrika'da genişleme ve durağanlık döngüleri içeren aktif bir politika izlemiştir. 2003 yılında 4,2 milyar dolar olan ticaret hacmi 13 yıl içinde 4 kat artmıştır.
- Türkiye de hem ticaret hem yardımlar alanında Afrika'ya yönelik daha girişimci bir politika izlemiş, Brezilya gibi Afrika kıtasındaki büyükelçiliklerinin sayısını artırmıştır. Yabancı ülkelerin Afrika kıtasındaki elçiliklerinin dünya genelinde sıralamasına bakıldığında Brezilya 5. sırada yer alırken Türkiye 4. sırada yer almaktadır.
- Her iki ülke de Afrika'ya yönelik olarak çok boyutlu bir dış politika geliştirmiştir. Brezilya ikili ve bölgelerarası girişimlere daha fazla odaklanır ve Afrika ile Latin Amerika ya da Güney Amerika ekseninde ilişkilerin gelişmesi için çalışırken Türkiye Afrika ile özel zirveler düzenlemiştir.
- Brezilya'nın Afrika'ya yönelik çok boyutlu politikasının altı ayağı bulunmaktadır: siyasi, stratejik-askeri, ekonomik ve finansal, kültürel, teknik ve insani. 15 yıl kadar önce Brezilya insani yardıma hiç kaynak ayırmazken son 3 - 4 yılda insani yardımlarını 54 milyon dolara kadar çıkarmıştır. Diğer taraftan Somali (27 milyon dolar), Nijer (7,1 milyon dolar) ve Etiyopya (6,9 milyon dolar) başta olmak üzere Afrika kıtası bu yardımların %50'den fazlasını almıştır. Türkiye'nin 2013 yılında Afrika'ya yönelik resmi kalkınma yardımları ise 782 milyon dolara ulaşmıştır.

Kalkınma Müdahalelerinde Sistem Yaklaşımı

Afrika'daki sorunların karmaşıklığı, çözüm yolları, buradaki oyuncuların farklılığı gözönüne alındığında bütün bunları düşünmenin belirli bir sistematik yaklaşımı gerektirmesinden hareketle Konferans'ta Afrika'da sağlık, altyapı gibi alanlardaki kalkınma müdahalelerinin analizinde sistem yaklaşımının nasıl uygulanabileceğine ilişkin olarak aşağıdaki hususlar gündeme getirilmiştir:

Sistem Yaklaşımı

- Akademik alanda sistem fikri, çağdaş sosyolojideki temel paradigmalardan biri olan toplumsal ağ teorisi ve sistem düşüncesiyle bağlantılıdır. Esas olarak sistemlerin parçalara nazaran bir bütün olarak gerçekleşmesini ifade eder. Toplumların birbirleriyle ve toplumların aktörlerle, çevreleriyle, ekonomi ve siyasetle ilişkisi, tüm bunların bütünlük bir sistem olarak nasıl çalıştığını açıklamakla ilgilidir.
- Sistem yaklaşımı, özgün sektörlerle bakmaktan ziyade bütünü ele alır. Örneğin sağlık konusunda, sıtma gibi belirli hastalıklar yerine sağlık sistemi bir bütün olarak değerlendirilir. Sistem yaklaşımında ayrıca sistemin farklı parçalarının biraraya getirilmesi, zayıflıkların olduğu alanların tespit edilmesi ve sistemin geri kalanında katlamalı bir etki sağlanması için amaçların güçlendirilmesi söz konusudur.
- Sistem yaklaşımında sağlık, altyapı veya yönetim gibi bir alan ele alındığında, öncelikle söz konusu alan tüm bileşenleri ve sistem içindeki sınırlarla birlikte tanımlanır; farklı aktörler ve bileşenlere, bunların birbirleriyle nasıl etkileşim kurduklarına ve karşılıklı bağımlılıklarına bakılır. Müdahale edilmesi halinde katlamalı bir etki sağlanabilecek alanlar tespit edilmeye çalışılır. Sistemlerin birbirleriyle nasıl örtüştüğü, örneğin siyasi sistemlerin veya eğitim sistemlerinin sağlık sistemleriyle ne şekilde örtüştüğü ve onları nasıl etkilediği araştırılır.
- Sistem yaklaşımlarından biri olan iyi yönetim, 1990’lardan bu yana popülerlik kazanmış bir fıkirdir. Her donör, uluslararası program, bölgesel program ve ulusal programın kendi kurumlarına uygun farklı bir yönetim tanımına sahip olması ve sistemin bileşenlerine ilişkin kesin varsayımlara dayalı olmasından ötürü tartışmalı ve genel olarak tanımlaması güç bir kavramdır. Bir sistem olarak iyi yönetim artık güvenlik müdahaleleriyle dahi ilişkilendirilmekle birlikte esas olarak sağlık gibi müdahale alanları için temel teşkil etmektedir.

Sistem Yaklaşımının Dikey Yaklaşımdan Farkı

- Sistem yaklaşımı Sahra Altı Afrika'ya yönelik gerçekleştirilen müdahalelerde hakim olan dikey yaklaşımdan önemli farklılıklar arz etmektedir. Belirli bir alana ve hedefe yönelik müdahaleler olarak tanımlanabilecek dikey yaklaşımlar kısmen başarılı sonuçlar sergilemiştir. Örneğin sağlık alanında sıtma, çocuk felci gibi hastalıklarla mücadele girişimleri sonucunda önemli kazanımlar elde edilmiştir. Bununla birlikte, bu tür dikey yaklaşımlar, belirli bir alanda ve belirli bir süre zarfında, büyük kaynak aktarımları sonucunda hızlı kazanımlar elde edildiği ancak müdahale sonlanıp da söz konusu alandan çıkıldığında sistemin bir bütün olarak sorunları ile başbaşa bırakıldığı yönünde eleştiriler almaktadır.
- Yatay bir alanda belirli bir hedef doğrultusunda dikey müdahale olarak tanımlanabilecek sistem yaklaşımında ise sistemin içinde yer alabilecek dikey sistemlerle birlikte bütünün temel ihtiyaçları dikkate alınmaktadır. Sistem yaklaşımında sürdürülebilirlik, aşamalılık ve hakkaniyet vurgusu ön plandadır.
- Sistem yaklaşımı özellikle sağlık, altyapı ve enerji gibi temel alanlarda yönetim, özellikle de iyi yönetim kavramı etrafında giderek daha fazla tartışılmaktadır. Yönetişim kimi zaman müdahale uygulamasına zıt bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır.
- Sağlık sektöründe sistem yaklaşımına örnek olarak Amerikan hükümetinin bir girişimi olan AIDS'ten Kurtulmak için Acil Eylem Planı (PEPFAR), bazı ülkelerde sağlık sisteminin güçlendirilmesi görüntüsü kazanmıştır. Sağlık Sistemi Güçlendirme (HSS) ayağı, politika geliştirmeden genel olarak kalkınmaya her şeyi içermekte; hükümetlerle biraraya gelinerek ve özel sektör kuruluşları, hastaneler, sağlık bakanlıkları, donörler gibi sağlık sistemini destekleyici tüm kuruluşlar incelenerek onlara yönelik güçlü izleme ve değerlendirme programları geliştirilmektedir. Yalnızca yardım amaçlı programlar değil her türlü program için tedarik zincirlerinin geliştirilmesi amaçlanmakta, bu doğrultuda çeşitli yapılar, Kamu-Özel Sektör Ortaklıkları ve diğer oyuncuların sağlık sektöründe nasıl daha etkin kılınabileceği araştırılmaktadır.

Sahra Altı Afrika'ya Yönelik Kalkınma Müdahalelerinde Sistem Yaklaşımı

- Sistem yaklaşımı giderek daha fazla bölgesel bir yaklaşıma dönüşmektedir. Sağlık ve altyapı gibi sınır aşan problem ve ihtiyaçlara sınır aşan çözümler için bölgesel çözüm arayışları gerektiği şeklinde yeni bir tartışma mevcuttur. Sahra Altı Afrika'da bölgesel ekonomik topluluklar başta olmak üzere çok sayıda bölgesel kuruluş bulunmaktadır. Ekonomilerin ölçeğinin büyütülebilmesi, ticaret ve yatırım gibi diğer konuların ele alınabilmesi açısından meselelere bölgesel bir perspektiften bakmak önem taşımaktadır.
- Altyapı konusu, esasen network'lere dayandığından sistem diline ve yaklaşımına daha uygun bir nitelik sergilemektedir. Hem ağır hem de yumuşak altyapının güçlü olması için Sahra Altı Afrika'da gereklilik arz eden ve giderek ivme kazanan yerel, bölgesel ve uluslararası altyapı müdahalelerinin koordine edilmesi gerekmektedir.
- Sistem yaklaşımına göre Afrika'da etkin olan oyunculara bakıldığında, özel şirketlerden devletlere ve uluslararası finans kuruluşlarına kadar çok sayıda oyuncu olduğu görülmektedir. Bunlardan özellikle Afrika Kalkınma Bankası'nın ve Afrika Birliği'nin daha ziyade sistem yaklaşımı benimsedikleri görülmektedir. Burada da ülkelerle bölgesel yaklaşımlar arasında bir koordinasyon ihtiyacı mevcuttur.
- Sahra Altı Afrika'da dikey müdahaleler hala hakim yaklaşımdır zira konu fayda – maliyet açısından değerlendirilmektedir. Ancak esasen sistemlere ulusal ve bölgesel öncelikler açısından bakılmalıdır. Müdahaleler ister dikey ister yatay olsun asıl önemli olan koordinasyonun sağlanmasıdır. Ayrıca sistemin ileriye doğru izlenebilmesini sağlamak için ana gündemin kimin tarafından belirlendiğini tespit etmek de önem taşımaktadır.

BÖLÜM 2

AFRIKA EKONOMİLERİ VE KALKINMA

Afrika ülkelerinin ekonomileri ve kalkınma süreçlerinin ele alındığı bu bölümde son on yılda hızlı bir büyüme kaydeden Afrika ekonomilerinin büyümelerinin ardında yatan nedenler irdelenmekte, bu büyümenin ekonomik yapılarda bir dönüşüme dayanıp dayanmadığı, ekonomileri hala dış yardımlara bağlı olan Afrika ülkelerinin kendi ekonomi politikalarını belirlemede ne ölçüde pazarlık gücüne sahip olduğu, kalkınma yardımlarının ve artan doğrudan yabancı yatırımların Afrika ülkelerinin sanayileşmesinde oynadığı rolün ne olduğu ve nasıl artırılabilceği, son olarak Afrika'da yatırım alanı seçilirken ve yatırım sürecinde dikkat edilmesi gereken hususların neler olduğu sorularına yanıt aranmış ve aşağıdaki hususlar ön plana çıkmıştır:

Afrika'da Ekonomik Büyüme

- Afrika'da ekonomik büyümeye bakıldığında, 1980 ve 1990'larda Afrika ülkelerinin sıkıntılarına odaklanan karamsarlıktan 2000'li yıllardan itibaren ciddi bir heyecan uyandıran iyimserlik dönemine geçildiği görülmektedir. Bu heyecan, büyük ölçüde giderek daha fazla Afrika ülkesinin yüksek büyüme rakamları yakalaması ve bu büyümenin 2000'lerden bu yana makul ölçüde sürdürülebilir olmasından kaynaklanmıştır. Son on yıl içinde dünyanın en hızlı büyüyen 10 ekonomisinden 6'sı Afrika kıtasında yer almaktadır. Ayrıca petrolden sağlanan gelir hariç tutulduğunda ortalama büyüme oranı %5'in üzerinde bulunmaktadır.
- Az sayıda Afrika ülkesinde 1990'lı yıllarda yıllık %7 oranında bir büyüme yaşandığı ve bu ülkelere bakıldığında kendine has özellikler sergilediği görülmektedir.

Bu ülkeler Ekvator Ginesi, Cabo Verde (Yeşil Burun Adaları) ve Uganda'dır. Her üç ülke de birbirinden oldukça farklı özelliklere sahiptir.

- Ekvator Ginesi 1990'larda petrole dayalı büyüme sergilerken bu büyümenin nüfusun geri kalanıyla paylaşımı çok düşük düzeydedir. Cabo Verde uzun vadede ekonomik ve toplumsal dönüşüm açısından bir başarı hikayesi olması bakımından istisnai bir örnektir. Uganda ise bu ülkelerden farklılık göstermektedir. Kısmen çatışma sonrası barış ortamında yeniden yapılanma ihtiyacının etkisiyle kısmense gelişmekte olan ortakların destekleriyle görece yüksek oranlarda büyüyen çok sayıda Afrika ekonomisi mevcuttur.
- 2002-2013 arası dönemde, Ekvator Ginesi ve diğer petrole dayalı ekonomiler dahil olmakla birlikte daha fazla sayıda Afrika ülkesi ekonomik büyüme sergilemiştir. Ekvator Ginesi birinci sırada yer alırken onu sırasıyla Liberya, Etiyopya, Çad, Nijerya, Ruanda, Mozambik ve Zambiya izlemiştir. Liberya'daki büyüme savaş sonrası yeniden yapılanma ihtiyacı ve yardımlardan kaynaklanırken Çad ve Nijerya petrole, Zambiya bakıra, Mozambik diğer doğal kaynaklara bağlı büyüme sergilemiştir. Etiyopya ve Ruanda'daki büyüme doğal kaynaklar ve yardıma bağlı olmaması açısından özellikle dikkate değerdir.
- Diğer ülkelere kıyasla Afrika ülkeleri doğal kaynak ve madenlerin ihracattaki payında ciddi bir artış yaşamıştır. Bu sektörde Çin, Afrika için büyük bir alıcıdır. Ancak Çin'deki büyümenin de yavaşlayacağı tahminleri gözönünde bulundurulduğunda, ihracatın çeşitlendirilmesi, değer zincirleri konusu oldukça önem kazanmaktadır.

Afrika'da Yapısal Değişim ve Ekonomik Dönüşüm

- Küresel rekabet gücü sıralamasında Afrika ülkelerine bakıldığında Morityus 39. sıradayken Güney Afrika (56) ve Ruanda'nın (62) da üst sıralarda yer aldığı görülmektedir. Türkiye'nin 45. sırada olduğu düşünüldüğünde bazı Afrika ülkeleri görece iyi bir performans sergilemekle birlikte çoğu Afrika ülkesi alt sıralarda yer almakta, dolayısıyla pek çok konuda iyileştirme yapılması ihtiyacı bulunmaktadır.

- Yapısal değişim ve ekonomik dönüşüm göstergelerine bakıldığında Afrika, ekonomik büyümeye nazaran daha az parlak bir resim sergilemektedir. Çoğu Afrika ekonomisi hala sanayileşmesini gerçekleştirebilmiş değildir. Bu durum Afrika ekonomilerinin bugün için karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan biridir.
- Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabet Endeksinde ülkeler incelenerek, gelişmişlik aşamalarına göre hammadde, arazi, emtia veya yatırımcılar için çok maliyetli olmayan büyük bir işgücüne sahip olmalarından ötürü başlangıç aşamasındaki faktör güdümlü ülkeler ile ekonomileri faktör güdümlüden katma değerli üretimin daha mümkün hale geldiği piyasa koşullarını yaratabilecek kurumsal kapasiteye sahip verimlilik güdümlü aşamasına geçen ülkeler ve son olarak sanayinin yeni ürünler geliştirmeye yönelebildiği tamamen gelişmiş inovasyon güdümlü ülkeler olarak sınıflandırılmaktadır. Küresel Rekabet Endeksine göre Afrika ülkelerine baktığımızda bu ülkelerinin büyük çoğunluğunun hala birinci gelişme aşamasında olduğu görülmektedir.

Kalkınma Aşamalarına Göre Afrika Ülkeleri

Faktör Güdümlü 1. Aşamada Yer Alan Ülkeler Kişibaşı GSYİH<\$2000	1. Aşamadan 2. Aşamaya Geçiş Sürecinde Olan Ülkeler Kişibaşı GSYİH \$2000-\$3000	Verimlilik Güdümlü 2. Aşamada Yer Alan Ülkeler Kişibaşı GSYİH \$3000-\$9000	2. Aşamadan 3. Aşamaya Geçiş Sürecinde Olan Ülkeler Kişibaşı GSYİH \$9000-\$17000	İnovasyon Güdümlü 3. Aşamada Yer Alan Ülkeler Kişibaşı GSYİH>\$17000
Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Çad, Fildişi Sahili, Etiyopya, Gambiya, Gana, Gine, Kenya, Lesotho, Liberya, Madagaskar, Malavi, Mali, Moritanya, Mozambik, Nijerya, Ruanda, Senegal, Sierra Leone, Tanzanya, Uganda, Zambia, Zimbabve	Cezayir, Angola, Botswana, Gabon, Libya, Fas	Cabo Verde, Mısır, Morityus, Namibya, Güney Afrika, Svaziland	Sejšeller	

Kaynak: Dünya Ekonomik Forumu, «Küresel Rekabet Raporu 2013-2014»,
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf, p.11

- Bazı Afrika ülkeleri 1. aşamadan 2. aşamaya geçiş sürecinde olup Morityus ve Sejšeller gibi 2. aşamada olan bazı ülkeler özellikle incelenmeye değerdir. Ancak bu ülkeler istisnai özellikler arz ettiğinden diğer Afrika ülkeleriyle kıyaslama imkanı vermemektedir. Sonuç olarak Afrika ülkelerinin büyük bir kısmı gelişme sürecinin başlangıcında yer almakta olup bir diğer değişle yoksul ülkelerdir.

- Afrika GSYH'sinde petrol ve maden sektörünün giderek artan bir payı bulunmaktadır. Artan fiyatların da etkisiyle Afrika'da GSYH'de petrol ve maden sanayinin 2000 yılında %22 olan payı 2012 yılında neredeyse %30'a çıkmıştır. Bu büyük bir artıştır. Yine fiyat artışının etkisiyle tarımın payı da aynı trendi sergilemekle birlikte Afrika ülkelerinin GSYH'sinde imalat sanayinin payına bakıldığında düşüş yaşandığı görülmektedir.
- Sanayide büyümenin bir göstergesi olarak sanayide istihdam oranına bakıldığında, Morityus ve Güney Afrika gibi ülkeler hariç tutulduğunda, Afrika ülkelerinin dünyanın geri kalanının oldukça gerisinde olduğu, çoğu Afrika ülkesinin önemli bir yapısal değişim sürecinden geçmediği görülmektedir.

İmalat Sanayiinde İstihdamın Toplam İstihdama Oranı

2000 sonrası seçilmiş Asya ve Latin Amerika Ülkeleri ile Verinin Mevcut olduğu Sahra Altı Afrika Ülkeleri

Ülke	En Son Anket Tarihi	Toplam İstihdamdaki Payı (%)
Çin	2007	28.8
Tayvan	2008	27.7
Morityus	2008	19.7
Malezya	2009	16.6
Meksika	2008	16.5
Singapur	2009	15.7
Güney Afrika	2008	14.3
Brezilya	2009	13.8
Tayland	2009	13.8
Kolombiya	2008	13.4
Vietnam	2004	11.7
Hindistan	2010	11.0
Gana	2006	10.9
Nijerya	2004	9.8
Senegal	2006	7.8
Botsvana	2006	6.7
Namibia	2008	6.3
Uganda	2009	6.0
Zimbabve	2004	5.9
EQyopya	2005	4.8
Zambiya	2005	4.0
Kenya	2005	3.6
Tanzanya	2006	3.1
Madagaskar	2005	2.8
Burkina Faso	2005	2.0
Ruanda	2005	1.8
Mozambik	2003	0.8

Kaynak: ILQ, Global Employment Trends 2011 ve KILM (2011)

- Son 15 yılda gerçekleşen büyümenin önemli bir kısmı esas olarak doğal kaynaklar ve emtia talebindeki küresel artıştan kaynaklanmaktadır. Afrika ülkeleri, ekonomik dönüşüm süreçlerinde beklendiği üzere düşük verimlilik getiren faaliyetlerden yüksek verimlilik sağlayan faaliyetlere doğru dinamik yapısal bir değişim yerine tersine yapısal değişim sergilemektedir. Özetle, Afrika ekonomilerinin en büyük sorunlarından biri hızlı büyüme sergileyen çoğu Afrika ülkesinin yapılarında radikal dönüşümler gerçekleştirememiş olmasıdır.
- Afrika ülkelerinin çoğu faktör güdümlü gelişme düzeyinde bulunduğundan hammadde ve maden sanayi alanında hali hazırda önemli fırsatlar barındırmakta olup Avrupa ülkeleri başta olmak üzere gelişmiş ülkeler ve giderek artan oranda büyük yükselen ülke şirketlerinin çoğu bu nedenle Afrika'da bulunmaktadır.
- Ancak Afrika'nın değişen dünyada kendisini hazırlaması gereken başlıca 2 durum bulunmaktadır. Bunlar son 10-15 yılda dünyanın diğer başka yerlerinde olduğu gibi Afrika'daki büyüme de ÇHC'nin yardımıyla gerçekleştiğinden, önümüzdeki dönemde büyüme hızının yavaşlaması ve hammadde ithalatının azalması beklenen ÇHC sonrası dönem ile ekonomisi doğal kaynaklara son derece bağımlı olan Afrika için doğal kaynak ve akaryakıt bağımlılığı sonrası dönemdir.

Afrika'da Kalkınma Yardımlarının Ekonomik Dönüşümdeki Rolü

- Makroekonomik açık, tasarruf açığı, döviz açığı, mali açık gibi göstergeler kalkınma yardımlarının uzun vadeli büyüme ve ekonomik dönüşüm süreçlerindeki rolünü anlamak açısından önem taşımaktadır. Düşük gelirli ve ithalata bağımlı ekonomilere sahip pek çok Afrika ülkesinde olduğu gibi düşük tasarruflar ve ihracat geliri yaratma çabalarının hakim olduğu ekonomilerde, döviz ihtiyacını karşılamak ve yatırımları teşvik etmek için kalkınma yardımları önemli bir rol oynayabilmektedir. Çoğu düşük gelirli ülke için kronik dış ticaret açığı kaçınılmazdır. Dolayısıyla ekonomik dönüşümleri finanse etmek için dış finansman temini hayati öneme sahiptir. Bu nedenle düşük gelirli ülkeler için en güvenilir ve yegane finansman kaynağı kalkınma yardımları olmaktadır. Bugün de Afrika'da sanayileşme ve yapısal dönüşüme ilişkin tartışmalar yeniden gündeme gelmekle birlikte kalkınma yardımlarının oynayabileceği rol üzerinde yeterince durulmadığı ileri sürülmüştür.

- Kalkınma yardımlarının bu ölkelerde ekonomik dönüşümü sağlamadaki rolüne bakıldığında 2 temel sıkıntı ortaya çıkmaktadır. Birincisi, Afrika ekonomilerine yönelen dış yardımların tarihsel ve temel niteliklerinden biri olan istikrarsızlıktır. Afrika kıtasında Etiyopya, Tanzanya gibi büyük oranda dış yardım alan ölkelerin yanında daha az yardım alan ölkeler de bulunmakla birlikte bu ölkelerin tamamı yardımların istikrarsızlığından muzdariptir. İstikrarsız finansman kaynakları uzun vadeli düşünmeyi ve uzun vadeli etkilerle ekonomik dönüşümler gerçekleştirmeyi güçleştirmektedir.
- İkinci sıkıntı ise son 30 yıllık süreçte Afrika'ya yönelik yardımlar için getirilen politika reformları ve koşulluluk çerçeveleridir. Batılı donörler açısından koşullulukta dar kapsamlı Washington Uzlaşısından öncelik ve kazanımların tartışılmaksızın her türlü politika tavsiyesini içeren bir alış veriş listesinin Afrika ölkelerinin önüne sunulduğu ve Dani Rodrik'in haklı olarak Washington Karmaşası olarak nitelendirdiği bir aşamaya geçilmiştir. Yönetişim ve koşulluluğa vurgu artmış, daha da şaşırtıcısı büyüme veya enflasyon oranını hedefleyen sonuç odaklı koşulluluktan ekonomi politika çerçevelerinin nasıl geliştirilmesi gerektiği gibi süreç odaklı koşulluluğa geçilmiştir. Bu durum dış yardıma bağımlı belirli Afrika hükümetlerinin giderek sayıları artan hem ikili hem de çok taraflı kalkınma ortaklarının daha fazla müdahalesine maruz kalmasına yol açmaktadır. Bu sürecin asıl kurbanı ise üretim sektörü olmaktadır.
- 2011 yılında Türkiye'de gerçekleştirilen BM En Az Gelişmiş Ölkeler Konferansında kabul edilen İstanbul Eylem Planı, en az gelişmiş ölkeler için yapısal dönüşümü esas almıştır. Bunun anlamı dış yardımların üretim alanlarına yönelmesi gerektiğidir. Türkiye'nin En Az Gelişmiş Ölkelere yönelik dış yardımı oldukça yüksek bir seviyededir. Suriye'ye yönelik yardımlar dışarıda tutulduğunda dahi yüksek olan bu yardımların yalnızca % 0,2'si üretim sektörlerine yöneliktir. Geri kalanı sağlık, eğitim gibi alanlardır. Ancak yardımların bu ölkelerin ekonomik yapılarında doğal kaynaklara bağımlılıktan kurtularak küresel değer zincirlerine dahil olmasını sağlayacak değişikliklere yönelmesi gereği yalnızca Türkiye değil çoğu yabancı yardım programı açısından hala ihmal edilen bir husustur.
- OECD yardımlarının sektörel dağılımına bakıldığında, çoğu Afrika ülkesi için en önemli sektör olan tarım gibi temel sektörlerle giden yardım hacminin çok az olduğu görölmektedir. Dünya Bankası da eskiden Afrika'ya yönelik

yardımlarının % 30'unu tarım sektörüne yaparken bugün için bu oran % 5 - 6 dolaylarındadır.

- Sorunlar ortak olmasına rağmen sonuçlar ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Afrika hükümetlerinin özellikle uzun vadeli kalkınma stratejileri bakımından ekonomi politikası öncelikleri üzerinde denetime sahip olup olmadıklarını inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar çerçevesinde, Botsvana ekonomi politikalarının kontrolü açısından tarihi bir örnek oluşturmakla birlikte Etiyopya ve Ruanda da yakın zamanda farklı nedenler ve farklı çıkar yapılanmalarıyla birlikte ön plana çıkan iki ülke olmuştur. Diğer uçta ise Gana, Mozambik, Tanzanya ve Mali gibi politika önceliklerinin belirlenmesinde söz hakkı başka ülkelere nazaran daha az olan diğer yardıma bağımlı ülkeler gelmektedir.
- Afrika hükümetlerinin partnerleri karşısında politika gündemlerini belirleme konusunda sahip olduğu siyasi pazarlık gücü, bir dereceye kadar ekonomik ve jeopolitik temel yapısal koşullarla açıklanmaktadır. Bir diğer unsur ise yükselen güç ve partnerlerin Afrika kıtasına yönelik artan ilgileridir.
- Afrika ülkelerinin ekonomi politikalarının belirlenmesinde pazarlık gücünü ÇHC gibi yükselen partnerler sayesinde artırabileceği ileri sürülmektedir. Hindistan, Brezilya gibi tüm yükselen partnerler arasında ÇHC, hem ilişkilerinin niceliği hem de ilişkilerinin kapsamı açısından en önemli partnerdir. Pek çok Afrika ülkesi ve hükümeti için ÇHC ve diğer yükselen partnerlerin varlığının kalkınma yardımlarının müzakerelerinde pazarlık güçlerinin artmasına katkıda bulunduğu yönünde bir algı mevcuttur.
- ÇHC gibi yükselen ekonomilerin ortaklığı konusunda öne sürülen savlardan biri, yardım programlarının herhangi bir koşula bağlanmamış olmasıdır. Elbette Tayvanla ilişki kurmamanız beklenmekle birlikte bu durum ekonomi stratejilerinizde politika önceliklerinizi etkilememektedir. Bir diğer husus Batılı partnerler tarafından finanse edilmeyen, uzun vadeli temel ekonomik altyapı ve yatırım projelerine odaklanılmasıdır. İnşaat, yol yapımı, rehabilitasyon, baraj vb. projelerde daha az bürokrasi ve işlem maliyetinin söz konusu olduğu ayrıca ÇHC'nin deneyiminden öğrenme imkanı olduğu, bir diğer deyişle uzun vadeli stratejik planlama düzeyinde teknik işbirliği potansiyelinin mevcut olduğu da ileri sürülmektedir.

Ekonomik Dönüşüm ve Sanayileşmede Dış Yatırımların Rolü

- Kalkınma için yatırım şarttır. Afrika'da doğrudan yabancı yatırımlar artarken yardımların öneminin azalma eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Afrika'ya gelen yatırımların kaynağına bakıldığında Afrika'nın yerel kaynaklarının da giderek önem kazandığı tespit edilmektedir.
- ÇHC, sanıldığı gibi aksine Afrika'da büyük bir yatırımcı değildir. Afrika'ya yatırımlarda Avrupa birinci sırada yer alırken onu Afrika'nın kendisi izlemektedir. Örneğin Güney Afrika, Afrika'daki doğrudan yabancı yatırımın %7'sini karşılamaktadır. ABD ve Kanada'nın birlikte %13'ünü karşıladığı düşünüldüğünde Güney Afrika'nın neredeyse Kuzey Amerika kadar yatırım yaptığı görülmektedir. ÇHC'nin doğrudan yabancı yatırımlardaki payı %3 iken, Hindistan'ın payı %6'dır.
- Bu gelişmeler bazı Afrika ülkelerinin bazı Asya ülkelerinde olduğu gibi yeniden yapılanmayı sağlamak için öncülük eden lider ekonominin takip edilmesinin zorunlu olduğu eski "uçan kaz" paradigmasını izleyip izlemediği sorusunu gündeme getirmektedir. ÇHC başta olmak üzere Asya'da artan emek maliyeti, Afrika pazarlarında ihracat ve büyüme fırsatları ÇHC, Hindistan, Brezilya ve Türkiye gibi ülkelerin sermayesinin çekilmesinde uygulanan teşvik politikaları gibi unsurlar çoğu Afrika ülkesinin sorunu olan sanayileşme açığının giderilmesinde bir rol oynamaktadır.
- Etiyopya sanayileşme açığının giderilmesinde yatırımların rolü açısından önemli bir örnek oluşturmaktadır. Denize kıyısı olmayan bir ülke olan Etiyopya'nın bu olumsuz coğrafi koşullara rağmen düşük enerji, arazi ve emek maliyeti, sıkı güvenlik ortamı, ülkede çiçekçilik gibi bazı sektörlerin büyümesinin en önemli nedeni olan Etiyopya Havayolları gibi büyük oyuncuların varlığı nedeniyle ülkenin orta vadede Afrika'da büyük bir imalat merkezi olması beklenmektedir. 2015 yılında 1,5 milyar sterlinlik dış yatırımın beklendiği ülkede bu trendin önümüzdeki birkaç yıl da devam edeceği öngörülmektedir. 2015'deki büyük doğrudan yabancı yatırım artışının önemli bir kısmı doğal kaynaklar dışındaki sektörlerle yöneliktir. 2014'deki yatırımların önemli bir bölümü Çin tarafından

gerçekleştirilmekle birlikte değer olarak bakıldığında Türkiye ve Hindistan ülkedeki en büyük yatırımcılardır.

- Etiyopya ve son 10-15 yılda hızlı büyüme sergileyen diğer ülkelere bakıldığında toplumdaki temel dönüşümler ve yapısal değişimlerin esas olarak doğrudan yabancı yatırımlara bağlı olduğu görülmektedir. Bu durumda söz konusu yatırımların nasıl yönetilmesi gerektiği sorusu gündeme gelmektedir. Asya deneyimleri yabancı yatırımların özellikle imalat sektörleri açısından nasıl yönetildiği konusunda önemli dersler barındırmaktadır.

Afrika'da Yatırım Kararını Belirleyen Faktörler

- Afrika'ya kısa vadeli, fırsatçı bir yatırım perspektifi ile giderek mümkün olduğu kadar hammadde temin edip elde edilen kazançla oradan ayrılmak ile orta ve uzun vadeli bir perspektifle giderek bir yandan yatırımcı olarak ihtiyaç duyulan kazancı elde ederken diğer yandan ülkenin gelişmesine katkıda bulunacak şekilde ortak olmak arasında bir seçim yapılması söz konusudur.
- Afrika tek bir büyük ülkeymiş gibi ondan bahsetmek ve genellemek de anlamlı olmayıp, kıtada farklı ekonomi ve siyasi sistemlere sahip 55 ülkenin bulunduğu hatırdan çıkarılmamalıdır. Dolayısıyla orta ve uzun vadeli yatırımın seçilmesi halinde giriş noktasının neresi olacağı, ortakların nasıl bulunacağı, nelere dikkat edilmesi gerektiği, olası hayal kırıklıklarına rağmen nasıl devam edileceği gibi sorular gündeme gelmektedir.
- Afrika'da yatırımcı olmak isteyen kişiler için uluslararası örgütler tarafından hazırlanan ve halihazırda yoksullukla mücadele edenler dahil olmak üzere farklı Afrika ülkelerinde neler olup bittiğinin takip edilip çalışılabileceği çeşitli kaynaklar mevcuttur. Bu noktada, özellikle tedarik ve değer zincirlerinin incelenmesi gerektiğinin altı çizilmektedir.
- Özellikle En Az Gelişmiş Ülkeler için hazırlanan DTIS'lere (diagnostic trade integration studies - ticari entegrasyon tanı çalışmaları) bakılarak yapılacak analizler ile ulaştırma, otelcilik, sağlık ve hijyen, kalite standartları, yatırım, eğitim, yerel tarımsal girdi gibi alanlarda ülkelerdeki değer zinciri unsurlarını incelemek mümkün olmaktadır.

- DTIS'lere bakıldığında ülkelerin sahip olduğu emtialar görülmektedir. Ancak DTIS'lerde söz konusu emtiaların küresel değer zinciri bağlamında ne anlama geldikleri görülememektedir. Bu noktada CSEND (Cenevre Sosyo Ekonomik Kalkınma Merkezi) tarafından, UNDP için gerçekleştirilen bir çalışmada mevcut DTIS'ler için depolama, elektrik, bilişim ve ulaştırma dahil altyapı ve üretim girdilerinden oluşan kriterlerle tedarik zinciri; proses girdileri, standart belirleme, kalite kültürü, dağıtım sistemi, iş bağlantıları, fiyatlandırma mekanizmaları, yatırım ortamı ve toplumsal ve çevresel sürdürülebilirlik kriterleri ile değer zinciri analizi yapılmış; bu çalışma neticesinde ülkelerin sahip oldukları emtialardan küresel değer zincirinde bir anlam ifade eden ve ancak henüz değerlendirilmeyen, yatırımcı olarak katkıda bulunulabilecek alanlar tespit edilebilmiştir.
- Dünya Bankası iş yapma endeksine göre Afrika ülkelerinin performanslarına bakıldığında Morityus Cumhuriyeti ve ardından Güney Afrika Cumhuriyeti üst sıralarda yer alırken, çoğu Afrika ülkesi listenin en altında yer almaktadır. Bunun anlamı Afrika'ya bir yatırımcı olarak gittiğinizde üstesinden gelinmesi gereken pek çok sorunla karşılaşılacağıının unutulmaması gerektiğidir.

İş Yapma Kolaylığı Açısından Afrika'da İlk ve Son 10 Ülke

İlk 10 Ülke	Genel Sıralama	Son 10 Ülke	Genel Sıralama
Morityus	28	Moritanya	176
Güney Afrika	43	Kongo Cumhuriyeti	178
Ruanda	46	Gine Bissau	179
Tunus	60	Angola	181
Gana	70	Demokratik Kongo C.	184
Fas	71	Çad	185
Botsvana	74	Güney Sudan	186
Seyşeller	85	Orta Afrika C.	187
Namibya	88	Libya	188
Svalizand	110	Eritre	189

Kaynak: Dünya Bankası 2015 İş Yapma Kolaylığı Raporu

- İş Yapma Rehberlerinde yer alan ve belirli bir ülkede yatırım için gerekli işlemler, yasal çerçeve, bankacılık sistemi, yerel ortaklar için gerekli teminat miktarı, kredi ve finansman koşulları vb. bilgilerin detaylı olarak incelenmesi, bir yatırımcı olarak herhangi bir sektörde yatırım yapılabilecek özgün alanın tespiti açısından önem taşımaktadır.

Afrika’da Yolsuzlukla Mücadele ve Yatırımların Denetlenmesinde STK’ların Artan Rolü

- Afrika büyük ölçüde yolsuzluk sorunuyla mücadele etmektedir. Ancak bu durum yalnızca Afrika’nın problemi olarak değerlendirilemez. Yolsuzluk eylemi için iki tarafın gerektiği ve Afrika’da yolsuzluk düzeyinin Batılı şirketler kadar yükselen ülke şirketlerinin de ilave işlem maliyetleri üstlenmeye razı olmasından kaynaklandığı akıldan çıkarılmamalıdır. Söz konusu ülkeler bu şekilde davranarak sistemin olduğu şekilde korunmasına katkıda bulunmaktadır.
- Vestfalya’dan sonra uzun bir yol kateden dünyada yeni diplomasilerden bahsedilmektedir. Artık yalnızca devletlerarası ilişkilerden söz etmek mümkün değildir. Devletler dışında aktörler de uluslararası platformlarda faaliyet göstermektedir. En Az Gelişmiş Ülkelere yardımcı olmak isteyen bazı STK’lar ticaret müzakereleri sırasında bu ülke delegasyonlarına dahil olarak onlara gelişmiş ülkelerle nasıl müzakere edeceklerini belirlemelerinde yardımcı olmaktadır.
- Afrika’ya yatırım gerçekleştirirken sizi izleyen başkalarının da olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Özellikle bazı çok güçlü STK’lar yatırımcıların iyi standartlar ve kurumsal sosyal sorumluluk temel ilkelerine uyup uymadıklarını tespit etmeye çalışmaktadır. Zira söz konusu ilkelere uyulmaması halinde Nijerya’daki Shell yatırımı örneğinde olduğu gibi kaçırılma, cinayet, bombalı saldırılara varacak şekilde çok kötü sonuçlarla karşılaşabilmektedir. Artık, Shell örneğinde açıkça görüldüğü üzere bir ülkeye gizlice giderek kimsenin sizi izlemediğini düşünerek faaliyet göstermek mümkün değildir. Batılı ülkelerin yanında ÇHC de bu deneyimi yaşamaktadır.

- Artık insanlar ve bazı STK'ları işlerin düzgün bir şekilde yürütülüp yürütülmediğini ve Türkiye'nin de taraf olduğu OECD Çokuluslu İşletmeler Genel İlkelerine uyulup uyulmadığını görmek istemektedir. Bu Genel İlkeler hem çokuluslu hem de orta ölçekli firmalar için yurtdışı yatırımda çocuk işçiliği, insan hakları, sendikal haklar, rüşvetle mücadele gibi konularda standartları belirlemektedir. Bir Türk yatırımcının OECD'nin söz konusu ilkelerine uymadığı yönünde bir iddia halinde konuyla ilgili dosya Ekonomi Bakanlığı bünyesindeki ilgili birime gelmekte, söz konusu ulusal irtibat noktası dosyayı detaylı inceleyerek şikayete konu yatırım ile ilgili olumsuz hususlarda uzlaşma sağlamaya çalışmaktadır.

BÖLÜM 3

AFRİKA’ DA DEMOKRASİ VE YÖNETİŞİM

Afrika ülkelerinde kalkınmanın sağlanmasında belirleyici faktörlerden olan demokrasi ve yönetim alanlarında kaydedilen gelişmelerin ele alındığı bu bölümde öncelikle yönetim kavramı açıklanmaya çalışılarak Afrika’da kalkınma önünde engel teşkil eden sorunların tespit edilmesine ve bu sorunların yönetim anlayışı ile bağlantısının ortaya koyulmasına çalışılmış; Afrika’da ulusal ve bölgesel temelde mevcut yönetim uygulamaları ve yönetim ve demokrasinin kalkınma ile ilişkisi ele alınmış olup aşağıdaki hususlar dile getirilmiştir:

Yönetişim Kavramı

- 21. yüzyıl her alanda yeni oluşumlar getirmektedir. Bilimde teknolojiye yaşanan gelişmeler baş döndürücü bir hızdadır. 21. yüzyıla geldiğimizde elektronik, bilgisayar teknolojileri, biyoteknoloji gibi alanlardaki gelişmeler teknolojiye küreselleşmeyi getirmiş bulunmaktadır.
- Bilimsel alanlarda yaşanan bu değişimlerin toplumsal alanı etkilememesi düşünülemez. Dolaylı etki bir yana en azından internetin getirdiği iletişimdeki gelişim, yönetenle yönetilen arasındaki mesafeyi kısalttığı gibi yönetilenlerin aralarındaki ilişkilere de yeni bir boyut getirmiştir. Demokrasinin ve yönetimin klasik yapıları değişime uğramıştır. Yönetişimde klasik yöneten ve yönetilen ayrımının keskinliği ortadan kalkmakta, bireyler hükümet ya da yerel yönetimler ile iletişim içinde yönetime katılmaktadır. Bir başka deyişle birbirlerini yönetmektedirler. Bireylerin söz konusu katılımında önde gelen unsurlardan

biri de en geniş anlamıyla sivil toplum kuruluşlarıdır (STK). Bireyin kendisini yönetmesini istediği kişiyi özgür iradesi ile belirleyebilmesini sağlayan seçimler sonrasında yönetilmeyi beklemek yerine STK'lar ve diğer araçlarla adeta yönetime katılmaya bürünen yeni bir demokrasi tanımlaması, yeni bir yönetim biçimi ortaya çıkmıştır.

- Dünya Bankası iyi yönetişimi “bir ülkenin kalkınması için gerekli olan ekonomik ve sosyal kaynakların yönetiminde otoritenin kullanılma biçimi” olarak tanımlamaktadır. UNDP, Dünya Bankasının doğal olarak ekonomik olan bu perspektifinden daha derin bir yaklaşımla yönetişimi bir ülkenin her seviyedeki işlerinin yürütülmesinde ekonomik, siyasi ve idari otoritenin kullanılması olarak tanımlamaktadır.
- Kalkınma için hayati öneme sahip olan yönetişimde performansın ölçülmesi ve ülkeler arasında karşılaştırma yapılabilmesi için Dünya Bankası tarafından altı gösterge belirlenmiştir. Bunlar ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik, siyasi istikrar ve şiddetsizlik, hükümetin etkinliği, düzenleme kalitesi, hukukun üstünlüğü, yolsuzluğun kontrolüdür.

Afrika’da Kalkınma’nın Önündeki Engeller

- Afrika ülkelerinin ekonomik alandaki iyileşmelere paralel olarak demokrasi ve siyasi istikrar deneyiminde de önemli adımlar attığı görülmektedir. Soğuk Savaş’ın sona erdiği dönemde Afrika’da işleyen demokratik düzene sahip ülkelerin sayısı 5’e varmazken bugün düzenli seçimlerle iktidarların el değiştirdiği ülke sayısı kıta ülkelerinin yarısına ulaşmıştır. Savaş ve iç çatışmalar önemli oranda azalmıştır. Afrika’da 1960-90 arası dönemde her 10 yılda 20 askeri darbe yapılırken bu oranın 1990’lardan itibaren düştüğü ve yarıya indiği görülmektedir.

- Afrika'da demokratik yönetim konusunda hala sorunlar mevcut olup bunların bir kısmının iç bir kısmının ise küreselleşmeden kaynaklanan problemlerden ötürü dış kaynaklı olduğu ileri sürülmektedir. Örneğin herkesin demokrasi tanımını birbirine uymayabilmektedir. Diğer taraftan nüfus artışı ve ona paralel yapısal dönüşümün sağlanamamasından ötürü gençlerde işsizlik sorununa ilaveten hala belirli ölçüde devam eden iç çatışmalar, terörizm, aşırı şiddet gibi istikrarsızlık unsurları, kaynakların yetersizliği ve etkin kullanılamaması, bunların sağlık ve eğitim hizmetlerinde yol açtığı ciddi aksaklıklar, salgın hastalıklar ve göç de Afrika'da kalkınmanın gerçekleştirilmesi önündeki belli başlı problemlerdir.
- Afrika'da kalkınma yolunda en büyük sıkıntılardan biri yolsuzluk meselesidir. Sadece Afrika'ya özgü olmayan bu toplumsal hastalıkla mücadelede çoğu zaman yasalar yetersiz kalmaktadır. Bunun da birkaç yönü bulunmaktadır. Afrika'daki iyi yönetişime engel teşkil eden ve kalkınmasına zarar veren yolsuzluk konusu dile getirilirken sadece bu ülkelerin yönetenlerini suçlayarak işin içinden çıkılamayacağı ileri sürülmektedir. Afrika'da ticari ilişki içinde olanların birçoğu yüksek risk ve kar mantığıyla hareket etmektedir. Risk/kar orantısında rüşvet gibi hukuk ya da ahlak dışı unsurlar bulunuyorsa, bunun takibini sadece Afrika ülkelerine yüklemenin adil olmayacağı öne sürülmektedir. Kazancın transfer olduğu ülkelerin kurumlarının da Afrika ülkeleri ve Afrika'nın bölgesel kuruluşlarıyla işbirliği içinde olması gerekecektir. Yolsuzluk tek taraflı bir suç olmayıp iki tarafı bulunduğuun akıldan çıkarılmaması gerekmektedir.
- Bu noktada yönetişimin iyi sıfatına layık olabilmesi için önemli bir unsur da sadece yönetimin değil bireylerin oluşturduğu sivil toplum kuruluşlarının da işlevlerini doğru yerine getirmesi gerekliliğidir. Eğer sendikalar, basın, dernekler vb. tüm STK'lar siyasal, ideolojik, bireysel menfaatlere teslim olurlarsa yönetişimin bir kanadı kırılmış olacaktır. Bu gibi hallerde yönetenlerden umutlarını kesenler yönetişime ortak olanlardan da umutlarını kestiklerinde, yolsuzluğun zemini daha da genişleyecektir.
- Afrika'da kalkınma yolunda bir diğer engel uluslararası terör başta olmak üzere güvenlik problemleri ve çatışma ortamıdır. Zira kalkınma için barış ortamının tesisi şarttır. Batı Afrika'da Boko Haram, Somali'de Eş Şebab'ın faaliyetleri başta

olmak üzere Afrika kıtasında vuku bulan çeşitli çatışmaların temelinde sömürge döneminin yarattığı travmaların yer aldığı ileri sürülmektedir. Afrika'da da dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi çeşitli nedenlerle asırlar boyunca savaşlar, çatışmalar yaşanmıştır; bu olgu insanlık tarihinde her yerde rastlanan savaşlardan, çatışmalardan farklı değildir. Ancak 1994'te Ruanda'da olduğu gibi soykırıma varan boyutların bu toprakların insanının yapısına ve kültürüne aykırı olduğu, daha önce tarihinde yer almadığı, diğer bir deyişle ithal olduğu ileri sürülmektedir.

- Afrika'da mevcut devletler yapısal olarak sömürge dönemi devletleri olup Afrika toplumları din başta olmak üzere Batı değerleri üzerinden tekrar baştan yapılanmıştır.
- Sömürge düzeni içinde bu toplumları oluşturan kişilerde, bireysel yapıdan toplumsal yapıya kadar uzanan değişimler meydana gelmiş, sosyal doku bu süreç içinde altüst olmuştur. Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarından bu yana 50-60 yıl geçmesine rağmen yaşadıkları iç karışıklıklar ve komşuları ile savaşlarının temelinde oluşan yapay sınırlar kadar bu doku bozulmasının da rolü büyüktür.
- Diğer taraftan sömürgeciler işgal ettikleri topraklarda daha kendi idareleri altındayken devletler yaratmışlar, bunu yaparken o halkların etnik, dini, lisani ve diğer farklılıklarını dikkate almamışlardır. Tek ölçüleri kendi varlıklarına en kolay, en uzun ve en fazla yarar sağlayacak şekilde kullanabilecekleri taksimatın nasıl yapılacağı olmuştur. Yaratılan bu devletler içinde kimi zaman birçok ulus yer alırken kimi zaman da aynı ulusun bireyleri birden fazla devlet arasında dağılmıştır.
- Afrika kıtasında sömürge döneminden önce de binlerce yıllık uygarlıklar bulunmaktaydı. Zulu, Asante, Mossi, Dahomey, Mali, Ruanda, Burundi ve daha birçok krallıklar ve devletler hüküm sürmüştü. Hala da şu veya bu şekilde yaşamaktadır bunlar. Diğer bir deyişle sömürgeciler gelmeden önce Afrika'da hiçbirşeyin yer almadığı şeklindeki söylem gerçekleri yansıtmamaktadır.

Afrika'da Yönetişim

- Afrika'da hala yoksulluk, çatışma ve pek çok başka sorunlar mevcut olmakla birlikte yönetim alanında bugün diktatörlüklerin hüküm sürdüğü ve soykırımların yaşandığı 20 yıl öncekinden daha olumlu bir eğilim mevcuttur.
- Ruanda bu alanda özellikle kısa zaman içinde olumlu adımlar atan bir ülkedir. Bunu Doğu Afrika'da gelişme kaydeden Kenya, Tanzanya ve Uganda'da olduğu gibi sömürgecilik ve yeni sömürgeciliğin sosyal dokuda yarattığı tahribatlara karşı dışarıya değil kendi içine bakarak sağlamıştır.
- Afrika'da yönetim alanında bölgesel düzeyde de önemli adımlar atılmıştır. 1999 yılında Sirte'de o zamanki adıyla Afrika Birliği Teşkilatı olağanüstü genel kurulu toplanmıştır. Burada hükümet başkanları tüm üye ülkelerde demokrasi ve iyi yönetime, demokratik seçimlerin gelişmesi için gerekenlerin yapılmasına kendilerini adayacakları taahhüdünde bulunmuşlardır. Bu taahhüdün yerine getirilmesi için 2002 yılında Güney Afrika'nın Durban kentinde, devlet ve hükümet başkanları meclisinin onayı ile demokrasi ve seçimler yardım birimi kurulmuştur. Bu birim yakın zamanda Benin'de, geçen yıl Güney Afrika'da, bu yıl Nijerya'da ve seçimlerin yapıldığı birçok yerde seçimleri denetlemekte, gözlemci olarak bulunmaktadır.
- 2015 yılı Afrika'da seçim yılıdır. Birçok ülkede seçimler yapılmış ve yapılacaktır. Bu seçimler, geçmiş yıllara göre çok daha barışçıl bir şekilde geçmeye ve çok daha adil ve demokratik bir şekilde cereyan etmeye başlamıştır. En son Benin'de gerçekleştirilen seçimlerin, ufak bazı sıkıntılar yaşanmakla birlikte bütününe bakıldığında demokratik ve adil olarak gerçekleştiği söylenebilmektedir. Güney Afrika Cumhuriyeti'nde geçen yıl gerçekleşen seçimler de demokratik ve düzgün bir şekilde tamamlanmıştır. Nijerya'da da bir sıkıntı yaşanmamıştır.
- 1963 yılında kurulan Afrika Birliği Örgütü'nün yerini 2002 yılında alan Afrika Birliği, kıtada kolektif yönetim için yeni bir yapı niteliğinde olup yeni görevi kıtanın kalkınma hedeflerini daha ileriye taşımaktır. Kurulduğu tarihten bu yana Afrika'da birliğin sağlanması yolunda önemli adımlar kaydedilmiştir. Afrika Birliği'nin Barış ve Güvenlik Konseyi ve Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık

(NEPAD) gibi mekanizmalarla donatılarak kurulması Afrika'nın kalkınma, barış ve demokrasi alanlarındaki sorunlarına Afrika'nın kendi çözümlerini bulması yolunda atılmış somut adımlar arasında yer almaktadır.

- 2003 yılında Afrika Birliği tarafından uygulamaya koyulan NEPAD çerçevesinde, deneyim paylaşımı ve başarılı örneklerin desteklenmesi yoluyla siyasi istikrar, yüksek ekonomik büyüme, sürdürülebilir kalkınma ve hızlandırılmış albtölgesel ve kıtasal ekonomik bütünleşme sağlanmasına yönelik politika, standartlar ve uygulamaların hayata geçirilmesini kolaylaştırmak amacıyla "Afrika Akran Denetim Mekanizması (African Peer Review Mechanism)" başlatılmıştır. Bu gelişme Afrika'nın sorunlarına Afrika'nın çözümler getirmesi yolunda önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.
- Afrika Birliğinin ellinci yıl kutlamaları vesilesiyle kabul edilen deklarasyonla açıklanan Vizyon 2063 Belgesi, Birliği bir sonraki elli yıla taşıyacak görevlerin dayandığı öncelikleri içermektedir. Bu plan, liderliğin tesisi, kaynakların etkin kullanılması, ortak değerlerin ön plana çıkarılması, dayanışmanın teşvik edilmesi, Afrika kimliğinin ve benimseme kültürünün şekillenmesi, Afrika'nın dünyanın geri kalanı ile ilişkilerinin netleştirilmesine odaklanmaktadır.

Yönetişim, Barış ve Kalkınma İlişkisi

- Yönetişimin en önemli unsur ve şartlarından biri de barış ortamının tesisidir. Barışın olmadığı yerde yönetim ve yönetim zor, iyi yönetim hemen hemen imkansız olmaktadır.
- Afrika kıtası acı tecrübelerin yanında toplumsal yaraları sarma becerisinde, barışa giden yolda dünya uluslarına örnek olmaktadır.
- Her ne kadar suçlamalar düşmüş olsa da Kenya'nın bugünkü devlet başkanı Uhuru Kenyatta veya Sudan devlet başkanı Ömer El Beşir gibi Afrikalı liderler hakkında Uluslararası Ceza mahkemesinde davalar açılmıştır. Burada dikkati çeken husus, Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargıladığı kişilerin tamamının Afrika kıtasından olmasıdır. Afrika Birliği de bu ayrımcı uygulamayı eleştirmekle birlikte kendi bünyesinde insancıl hukukla ilgili olarak bir Afrika Uluslararası Ceza Mahkemesi kurma sürecini başlatmıştır.

- Kitlesel suçların sonuçları insanlar üzerinde kalıcı tesirler bırakmakta ve bu tesirler toplumlarda barışın tekrar sağlanabilmesini adeta imkansız kılmaktadır. Kitlesel suçların mağdurlarının da faillerinin de çok sayıda olması, bu kişilerin yakın aileleri de hesaba katıldığında cezalandırma ve hatta yargılamayı zorlaştırmakta, Ruanda örneğinde olduğu gibi imkansız hale getirebilmektedir. Ruanda'da yaşanan soykırımla ilgili klasik yargıya gidilmiş olması halinde yüz yılı aşkın bir zaman alacak yargılama sürecini Ruanda dünyaya örnek olacak şekilde halletmiştir.
- Kitlesel suçlarda her faili cezalandırmanın zorluğu yanında aynı zamanda cezalandırma da düşmanlıkların sürmesine yol açmaktadır. Bu da toplumsal barışın sağlanmasına zarar vermektedir. Diğer yandan faillerin cezasız bırakılması durumunda da – ki bütün uluslararası hukukun cezasız kalmayla savaştığı düşünüldüğünde, hem mağdurlarda kırgınlık olmakta hem de toplumda yönetime karşı güvensizlik oluşmaktadır. Bu nedenle bu tür olayları yaşayan Afrika Ulusları, geçiş dönemi adaleti uygulamaya koymuştur. Güney Afrika ve Ruanda hakikat komisyonları, uzlaşma komisyonları kurarak bu uygulamayı çok güzel başarmıştır. Ayrıca hukuk felsefesinde de değişimle cezalandırıcı adalet yerine onarıcı adalet getirilmiş, bu şekilde toplumsal barış sağlanmıştır.

Yönetişim, Demokrasi ve Kalkınma İlişkisi

- Yüzyılımızın yeni yönetim modellerinden olan yönetişimin varlığı demokrasiye de bağlıdır. İyi yönetişim ve demokrasi birbirinden kolaylıkla ayrılamaz.
- Halkların liderlerinin seçimine ve karar alma süreçlerine siyasi katılım talebi siyasi demokrasinin temelini oluşturmaktadır. Kurumsallaşmış demokratik ve katılımcı yönetişim, barış ve siyasi istikrarı doğurmaktadır.
- Afrika ülkeleri bugün sürdürülebilir kalkınma ve vatandaşları için refah sağlama konusunda daha iyi bir noktada bulunmaktadır. Afrika'da neyin değiştiğine bakıldığında kıtanın kıta genelinde iyi yönetişime kendini adanmış ve Afrikalıların kendi kaderlerini ellerine alarak Afrika'nın mesellerinde rol üstlenmeleri gerektiğini fark ettikleri görülmektedir. Bu Afrika halklarının küresel düzen içerisinde demokratik hakları olarak da nitelenmektedir.

Afrika'nın demokrasi olmadan kalkınamayacağı, demokrasinin de kalkınma olmadan sürdürülemeyeceği anlaşılmıştır. Demokrasi ve kalkınma birbirine bağlı olup kalkınma için iyi yönetişimin tesis edildiği, demokratik değerlerin hayata geçirildiği bir ortam yaratılması şarttır.

- Bugün Afrika ülkeleri, demokratik yönetişimin hem bireysel hem de kolektif olarak sürdürülebilir ekonomik kalkınma için olmazsa olmaz olduğuna her zamankinden daha fazla ikna olmuş durumdadır.
- Hem etkin yönetim hem de iyi işleyen piyasalar için ekonomik, toplumsal ve siyasi hayatın her alanında kabul edilebilir davranışlara ilişkin açık kurallar gerekmekte, ilaveten kamu ve özel sektördeki tüm aktörlerin bu kurallara uyulacağından emin olması lazım gelmektedir. Bunun gerçekleşmesi içinse Afrika'nın kalkınma gündeminin temel unsurları olan işlevsel kurumlar, vizyoner liderlik ve katılımcı yönetişim gibi mekanizmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kurumsal gelişmeler, ekonomik ve sosyal kalkınmayı ve uzun vadeli yatırımı destekleyici niteliktedir. Aynı zamanda yerel kaynak mobilizasyonu için potansiyeli ve girişimci kapasiteyi açığa çıkarmakta, Afrika ve dünya ekonomisine mikro ve makro düzeyde geniş tabanlı katılımı teşvik etmektedir.

KONFERANS KONUŞMACILARI

Açılış Konuşmaları

Dr. Mustafa Aydın

İAÜ Mütevelli Heyet Başkanı

Büyükelçi Ali Kemal Aydın

T.C. Dışışleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı

Prof. Dr. Yadigar İzmirli

İAÜ Rektörü

Fuat Tosyalı

DEİK Yönetim Kurulu Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Yüksel Yalova

(E.) Devlet Bakanı, İAÜ Afrika Uygulama ve Araştırma Merkez Müdürü, Afrika Diplomatik Akademisi Başkan Yardımcısı

Oturum Konuşmacıları

Bülent Akarcalı

(E.) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı, (E.) Turizm Bakanı, İAÜ Mütevelli Heyet Başkan Danışmanı / Oturum Başkanı

Dr. Aydın Sefa Akay

Büyükelçi, Uluslararası Ceza Mahkemeleri Rezidüel Mekanizması Yargıcı

Prof. Dr. Mehmet Arda

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) Emtia Bölümü Eski Müdürü, EDAM Üyesi

Prof. Dr. Sedat Aybar

İAÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonomi ve Finans Bölüm Başkanı / Oturum Başkanı ve Konuşmacı

Ariel González Levaggi

IRI/UNLP Türkiye Araştırmaları Kürsüsü Koordinatörü, Koç Üniversitesi Araştırma Görevlisi

Dr. Catherine Long

Kadir Has Üniversitesi Öğretim Üyesi

Ekselansları Caesar Kayizari

Ruanda Ankara Büyükelçisi

Ekselansları Vika M. Khumalo

Güney Afrika Ankara Büyükelçisi

Dr. Carlos Oya

Londra Üniversitesi SOAS Öğretim Görevlisi

Prof. Raymond Saner

Basel Üniversitesi Öğretim Görevlisi, CSEND Direktörü

Korgeneral Dominique Trinquand

(E.) Fransa BM Daimi Temsilciliği Askeri Misyona Şefi

Yrd. Doç. Dr. Yüksel Yalova

(E.) Devlet Bakanı, İAÜ Afrika Uygulama ve Araştırma Merkez Müdürü, Afrika Diplomati Akademisi Başkan Yardımcısı / Oturma Başkanı

KONFERANS DÜZENLEYİCİSİ

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ AFİRKA UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

Afrika Uygulama ve Araştırma Merkezi (AFİRİKAM), 2013 yılında Yükseköğretim Kurulu’nun onayı ile aşağıdaki amaçlar doğrultusunda kuruldu:

- Afrika’nın siyasal, ekonomik ve toplumsal yapısı, dünya siyasetindeki yeri ve Türkiye-Afrika ilişkileri konularında derinlemesine çalışmalar yaparak Afrika ile ilgili ulusal ve uluslararası bilgi birikimine katkıda bulunmak;

- ilgili kamu ve özel sektör kuruluşları, akademi camiası ve sivil toplum örgütleri ile network ve işbirlikleri kurarak Afrika ülkeleriyle ilişkilerin güçlenmesine katkıda bulunmak;

- Türkiye-Afrika ilişkileri üzerine siyasi, ekonomik, tarihi ve kültürel çalışma ve araştırmalar yapılmasını destekleyerek Türkiye’nin Afrika’nın geleceğinde oynayabileceği role katkıda bulunmak.

AFİRİKAM’ın ana misyonu Türkiye’deki akademik, bürokrasi ve iş çevrelerinin 21 yüzyılın ‘yükselen Afrika’sı hakkında daha fazla bilgi edinme isteğini karşılamak; Türkiye’de “Afrika imajı”nın tartışılmasını teşvik etmek ve kıtaya ilişkin daha derin bir anlayış ve kavrayış geliştirilmesini sağlamaktır.

AFİRİKAM ayrıca İstanbul Aydın Üniversitesi’nin gelişmiş teknolojik altyapısından yararlanarak gerçekleştirilecek ortak araştırma projeleri ve hem akademik hem de genel kamuoyunu ilgilendiren konularda düzenlenecek seminer, konferans ve çalıştaylar vasıtasıyla Türk ve Afrikalı araştırmacı ve öğrenciler arasında akademik ve kültürel alışverişi teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

KURULLAR

Av. Dr. Yüksel Yalova 2013 yılında AFRİKAM Yönetim Kurulu Başkanı olarak atanmış olup aynı tarihte akademi dünyası ve iş çevrelerinin saygın üyelerinden oluşan ve Merkez faaliyetlerine yön vererek danışmanlık yapan Merkez Yönetim ve Danışma Kurulları teşekkül etmiştir.

Yakın zamanda diplomasi, ekonomi, sosyoloji ve kültürel çalışmalarda deneyimli yeni Danışma Kurulu Üyelerinin atanması, AFRİKAM'ın Afrika çalışmalarını geniş bir yelpazede ele alma niyetinin ve Afrika'nın Türkiye için artan stratejik önemi doğrultusunda politik ve ekonomik sistemleri ile sosyo-kültürel gerçekliklerine ilişkin geniş bir kitleye derinlemesine bilgi sağlama hedefinin açık bir göstergesidir.

YÖNETİM KURULU

Yrd. Doç. Dr. Yüksel Yalova

AFRİKAM Müdürü

Prof. Dr. Hasan Saygın

İAU Mütevelli Heyeti Başkan Danışmanı, İleri Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Prof. Dr. Celal Nazım İrem

İAU İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Sedat Aybar

İAU İİBF Ekonomi ve Finans Bölüm Başkanı

Bahar Kavala

AFRİKAM Müdür Yardımcısı

DANIŞMA KURULU

Dr. Aydın Sefa Akay, *Büyükelçi, Uluslararası Ceza Mahkemeleri Rezidüel Me-
kanizması Yargıcı*

Yüksel Aksu, *Yönetmen*

Kaptan Yılmaz Dağcı, *İstanbul Deniz Ticaret Odası Danışmanı*

Barış Dinçer, *ARGE Danışmanlık A.Ş. Yönetici Ortağı*

Nilgün Arısan Eralp, *TEPAV AB Enstitüsü Direktörü*

Prof. Dr. Nadi Günal, *Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Roma Hukuku Anabilim
Dalı Başkanı*

Prof. Dr. M. Yaşar Gürbüz, *Marmara Üniversitesi Fransızca Kamu Yönetimi Bölümü
Kurucu Başkanı*

Daniele Imbimbo, *Mediterraneo H.T.İ. Başkanı*

Dr. Eyüp Kaptan, *Roketsan A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı*

Ahmet Korman, *Afrika Diplomatik Akademisi Türkiye Üyesi*

Uğur Koyunoğlu, *(E.) Rönesans İnşaat İcra Kurulu Üyesi*

Prof. Dr. Mehmet Necati Kutlu, *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Latin
Amerika Çalışmaları Anabilim Dalı Başkanı, Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve
Uygulama Merkezi Müdürü*

Zuhal Mansfield, *DEİK Türk-Afrika İş Konseyleri Koordinatör Başkan Yardımcısı,
Türk-Mısır İş Konseyi Başkanı*

Tunç Nahi, *Fokus İleri Teknoloji ve Mühendislik San. Tic. A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı*

Prof. Dr. Mehmet Emin Özcan, *Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Fransız Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Öğretim Görevlisi*

Sibel Sabah, *Paraguay Cumhuriyeti Türkiye Fahri Konsolosu*

Françoise Bouchet Saulnier, *Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü Baş Hukuk Müşaviri*

Dr. Mahir Şaul, *Illinois Üniversitesi Antropoloji Bölümü Öğretim Görevlisi*

Nuri Halil Uğur, *Türkmenistan'ın Eski Amerika Büyükelçisi*

